

LAReS

*Lowlands
Archaeological
Research
Service*

Verkaveling aan de St.-Theresiastraat te Mol. Archeologienota

E.N.A. Heirbaut
Met bijdrage van M.J. Nicasie

Colofon

Titel: Verkaveling aan de St.-Theresiastraat te Mol. Archeologienota.

Auteur: Elly N.A. Heirbaut, met een bijdrage van Martijn J. Nicasie

Rapportnummer: LAReS-rapport 71

Projectleider/erkend archeoloog: Elly N.A. Heirbaut

Uitvoerder: LAReS, Lowlands Archaeological Research Service

Vestiging: Rozenlaan 15, 2980 Halle-Zoersel

Publicatiedatum: 22 december 2017

Publicatieplaats: Halle-Zoersel

Illustratieverantwoording voorblad: Uitsnede uit de Ferrariskaart.

© LAReS. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

LAReS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

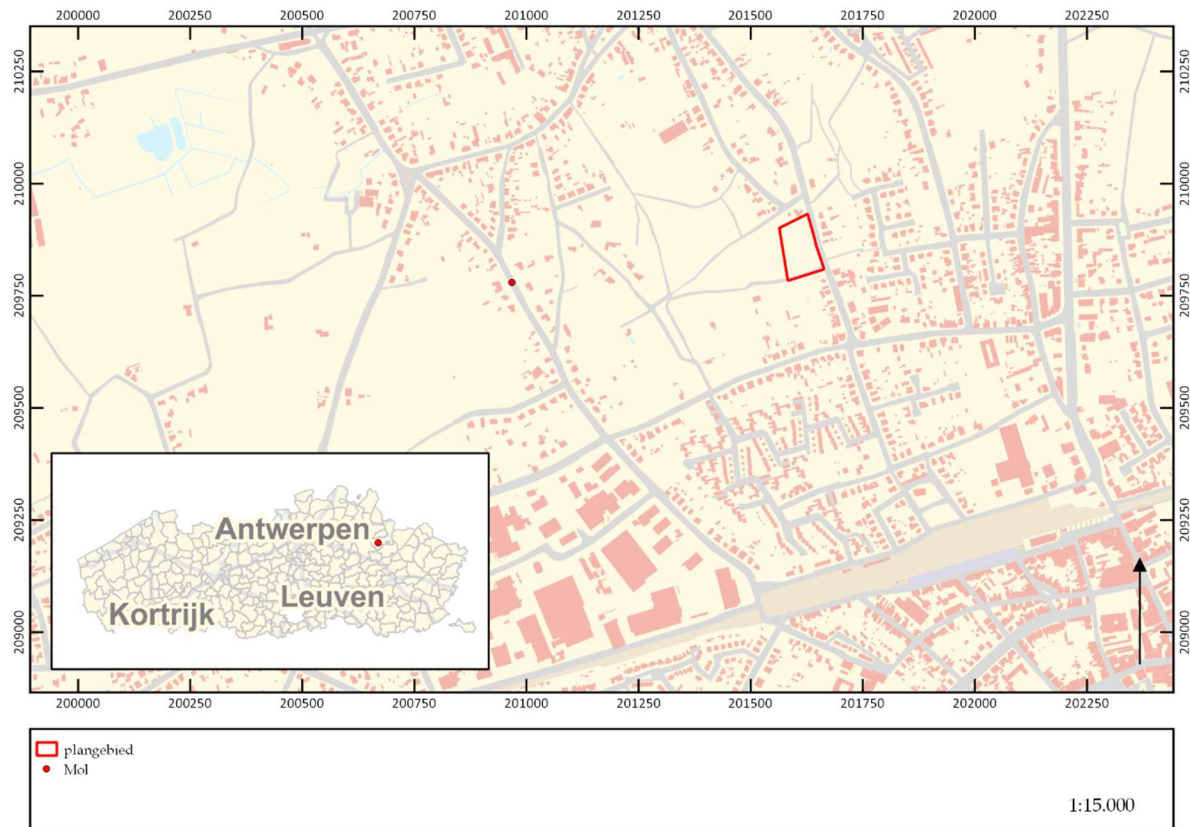
Deel I. Verslag van de resultaten: St.-Theresiastraat, 2400 Mol

Inhoudsopgave

1 INLEIDING	5
1.1 RANDVOORWAARDEN	6
1.2 TECHNISCHE FICHE/ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	7
2 VRAAGSTELLINGEN	8
3 METHODIEK VAN HET ONDERZOEK	9
3.1 ONDERZOEKSMETHODIEK	9
3.2 RAPPORTAGE EN AFBEELDINGEN	10
4 BESCHRIJVING VAN DE GEPLANE WERKZAAMHEDEN	11
4.1 BESTAANDE TOESTAND	11
4.2 NIEUWE TOESTAND	11
5 ARCHEOLOGISCH BUREAUONDERZOEK	13
5.1 ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS	13
5.2 HISTORISCHE BRONNEN	13
5.3 CARTOGRAFISCHE BRONNEN	15
5.4 LUCHTFOTOGRAFIE	20
5.5 GEO(MORFO)LOGIE EN BODEM	22
5.5.1 DIGITAAL HOOGTEMODEL VLAANDEREN II	23
5.5.2 TERTIAIR GEOLOGISCHE KAART	23
5.5.3 QUARTAIR GEOLOGISCHE KAART	25
5.5.4 BODEMTYPE	25
5.5.5 POTENTIËLE BODEMEROSIE- EN BODEMBEDEKKINGSKAART	26
5.6 ARCHEOLOGISCHE BRONNEN	26
6 SYNTHESE	29
6.1 SYNTHESE VOOR GESPECIALISEERD PUBLIEK	29
6.1.1 SAMENVATTING VAN DE ONDERZOEKSRÉSULTATEN EN BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAGEN	29
6.1.2 IMPACT VAN DE GEPLANE WERKEN	32
6.1.3 AANBEVELING EN KENNISVERMEERDERINGSPOTENTIEEL	32
6.2 SYNTHESE VOOR NIET-GESPECIALISEERD PUBLIEK	33
LITERATUUR	36
GERAADPLEEGDE WEBSITES	36
GERAADPLEEGDE LITERATUUR	36

1 Inleiding

Het volledig beboste plangebied is gelegen ten noorden van Mol, langs de St.-Theresiastraat. Deze begrenst het terrein langs de oostkant. Aan de noordzijde strekken zich bebouwde percelen uit, aan de westkant loopt het bos door in westelijke richting. De zuidkant wordt gevormd door de Boshoeck. Na het verkrijgen van de verkavelingsvergunning zal een gedeelte van het bos verwijderd worden.

Figuur 1. Kadasterkaart met aanduiding onderzoeksgebied.

©GEOPUNT/EH

Het doel van het archeologisch vooronderzoek is het verkrijgen van een bekrachtigde archeologienota naar aanleiding van de aanvraag van een verkavelingsvergunning. Het onderzoek (projectcode 2017G295) werd uitgevoerd door een erkend archeoloog, conform de Code van Goede Praktijk. Onderhavige archeologienota bestaat uit twee delen: een verslag van de resultaten van het vooronderzoek (deel I) en het daaruit voortvloeiende programma van maatregelen (deel II). Het onderzoek omvat in de eerste plaats een bureauonderzoek. Hierbij wordt nagegaan welke mogelijke archeologische en cultuurhistorische waarden zich binnen het projectgebied bevinden. Op basis van de resultaten van dit bureauonderzoek wordt geëvalueerd in hoeverre er voldoende informatie voorhanden is om tot bovengenoemde doelstelling te komen, of dat er bijkomend vooronderzoek in een andere vorm (al dan niet met bodemingreep) noodzakelijk is.

Het onderzoek omvat in de eerste plaats een bureauonderzoek. Hierbij wordt nagegaan welke mogelijke archeologische en cultuurhistorische waarden zich binnen de grenzen en in de omgeving van het projectgebied bevinden. Op basis van de

resultaten van dit bureauonderzoek wordt geëvalueerd in hoeverre er voldoende informatie voorhanden is om tot bovengenoemde doelstelling te bekomen, of dat er bijkomend vooronderzoek in een andere vorm (al dan niet met bodemingreep) noodzakelijk is.

Het verslag van de resultaten van het vooronderzoek omvat naast deze inleiding nog vijf hoofdstukken. In hoofdstuk 2 worden de vraagstellingen die voor dit onderzoek relevant zijn opgesomd. Deze vraagstellingen zullen in hoofdstuk 6 beantwoord worden, in zoverre als mogelijk op basis van de resultaten van het vooronderzoek. De gehanteerde werkwijze en onderzoeksstrategie worden in hoofdstuk 3 beschreven. Hier wordt ook de gemaakte selectie inzake bronnen verantwoord (cf. de Code van Goede Praktijk, par. 12.5.2.1). De geplande werkzaamheden worden in hoofdstuk 4 beschreven. Hierbij is van groot belang dat duidelijk wordt in hoeverre de werken impact zullen hebben op het (eventueel aanwezige) bodemarchief. Hoofdstuk 5 vormt de weerslag van de resultaten van het bureauonderzoek (*assessment*), gebaseerd op een exhaustieve studie van het beschikbare kaartmateriaal, de historische en archeologische bronnen. In dit hoofdstuk wordt geëvalueerd wat de archeologische potentie van het plangebied is. In hoofdstuk 6 wordt een synthese gevormd op basis van het *assessment*, waarin de onderzoeksvragen beantwoord worden, en wordt ook geïnformeerd over de eventuele kennisvermeerdering die het plangebied kan opleveren. Verder wordt nagegaan in hoeverre de eventuele archeologische en cultuurhistorische waarden aangetast kunnen/zullen worden door de geplande werkzaamheden. Het eerste deel wordt afgesloten met de bibliografie en bijlagen. Het tweede deel omvat een gemotiveerd advies omtrent het vervolgtraject (programma van maatregelen).

1.1 Randvoorwaarden

Het terrein is volledig bebost. Dit zal gedeeltelijk verwijderd worden na het verkrijgen van de verkavelingsvergunning; de kapvergunning is hieraan gekoppeld. Bijgevolg is het plangebied fysiek niet toegankelijk voor bepaalde onderdelen van het archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem. Bovendien wordt het nu reeds uitvoeren van (een deel van) het archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem ervaren als een financieel risico, aangezien er nog geen zekerheid is of de vergunning ook verleend zal worden.

Omwille van beide redenen zal al het archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem pas uitgevoerd worden in een uitgesteld traject.

1.2 Technische fiche/administratieve gegevens

Naam site	St.-Theresiastraat
Ligging	St.-Theresiastraat, 2400 Mol
Provincie	Antwerpen
Kadastrale gegevens	MOL 5 AFD, C, percelen: 0116/00B000, 0117/00B000
Bounding Box	X Y
	200317.078 210625.215
	202867.078 210625.215
	200317.078 209140.215
	202867.078 209140.215
Onderzoek	Archeologisch en geschiedkundig bureauonderzoek
Projectcode	2017G295
Uitvoerder	Elly N.A. Heirbaut, LAReS
	Martijn J. Nicasie (historicus)
Erkend archeoloog	Elly N.A. Heirbaut: OE/ERK/Archeoloog/2016/00162
Geraadpleegd extern	niet van toepassing
Nummer wettelijk depot	niet van toepassing
Termijn	december 2017
Geplande ingreep	- rooien van gedeelte van de bomen en verwijderen begroeiing - verkaveling in functie van nieuwbouw
Oppervlakte plangebied	ca. 9.298 m ²
Te ontwikkelen oppervlakte	ca. 4.659 m ²
Geldende wetgeving en voorwaarden	Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014. De nota werd opgesteld overeenkomstig de Code van Goede Praktijk. De totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft, bedraagt 3.000 m ² of meer, zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en is gelegen buiten een zone waarop lagere oppervlaktecriteria van toepassing zijn.
Randvoorwaarden	Het terrein is niet toegankelijk: het hele terrein is bebost (bomen en struiken). Deze worden pas gedeeltelijk verwijderd na het verkrijgen van de vergunning. Bovendien wordt het uitvoeren van het archeologisch vooronderzoek gezien als een financieel risico in het geval de verkavelingsvergunning niet verleend wordt.
Doelstelling	Het doel van deze archeologienota is om via de tot op heden beschikbare bronnen (bureauonderzoek) na te gaan wat het archeologische potentieel van het projectgebied is, wat de mogelijke bedreigingen zijn voor het eventueel aanwezige bodemarchief, en hoe hiermee dient omgegaan te worden.
Thesaurus	Archeologienota, bureauonderzoek, archeologisch vooronderzoek in uitgesteld traject

2 Vraagstellingen

In het kader van dit bureauonderzoek zijn van tevoren enkele vragen geformuleerd waarop het onderzoek antwoord tracht te vinden.

1. Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorische potentieel van het terrein?
2. Welke archeologische sites zijn bekend in of nabij het projectgebied?
3. Wat is de landschapshistoriek/evolutie in gebruik van het terrein?
4. Wat is de impact van de geplande werken?
5. Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende informatie op of is er aanvullend vooronderzoek (al dan niet met ingreep in de bodem) nodig? In het laatste geval: welke methode levert het meeste informatie op? Welke onderzoeksstrategie moet toegepast worden in het uitgesteld traject?

3 Methodiek van het onderzoek

3.1 Onderzoeksmethodiek

Om na te gaan of er archeologische en cultuurhistorische waarden in het plangebied aanwezig zijn en om een antwoord te kunnen geven op de in hoofdstuk 2 geformuleerde vraagstellingen, is een bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij zijn verschillende soorten bronnen geraadpleegd, die in hoofdstuk 5 besproken zullen worden (*assessment*). De meeste bronnen zijn online beschikbaar gesteld door de Vlaamse Overheid.

Om de landschapshistoriek van het projectgebied te onderzoeken zijn de bodemkaart, bodemgebruikskaart, erosiegevoeligheidskaart, tertiair geologische kaart en quartair geologische kaart geraadpleegd. Deze zijn online te raadplegen in de databases van Geopunt Vlaanderen (www.geopunt.be) en in de Databank Ondergrond Vlaanderen (www.dov.vlaanderen.be).

Om een beeld te krijgen van de historische ontwikkeling van het plangebied zijn de beschikbare historische en topografische kaarten geraadpleegd. De georeferende historische kaarten, dit zijn de kaart van Frickx (1712), de kaart van de Ferraris (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854) kunnen geraadpleegd worden op het online Geoportaal Onroerend Erfgoed (www.geo.onroenderfgoed.be). Voor dit gebied zijn de kaart van Popp (1842-1879) en de topografische kaarten Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970) niet beschikbaar. Op dezelfde website zijn ook verschillende 20^e- en 21^e-eeuwse luchtfoto's te raadplegen. De combinatie van historische bronnen, historische kaarten, topografische kaarten en luchtfoto's zorgt ervoor dat de ontwikkeling van het projectgebied en de ruimere omgeving vanaf de 18^e eeuw tot het heden goed in beeld gebracht kan worden.

Om ook zicht te krijgen op de perioden vóór de 18^e eeuw is onderzocht of er zich in en/of nabij het plangebied archeologische resten in de ondergrond bevinden of reeds zijn onderzocht. Om dit te kunnen bepalen, zijn voornamelijk de online beschikbare gegevens geanalyseerd. Hierbij is in eerste instantie de database van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI; www.cai.onroenderfgoed.be) bevraagd. Hierbij moet opgemerkt worden dat de CAI niet volledig is en geen garantie biedt op de aanwezigheid of afwezigheid van een eventuele archeologische site. Ook is www.inventaris.onroenderfgoed.be geraadpleegd voor het plangebied en de ruimere omgeving.

Naast het onderzoek naar de historische ontwikkeling van het gebied en de reeds gekarteerde archeologische vindplaatsen, dienen ook de geplande werkzaamheden en de (eventueel) hierbij horende verstoringen in kaart gebracht te worden. De beschrijvingen gebeuren op basis van de plannen die de opdrachtgever ter beschikking heeft gesteld (hoofdstuk 4). Hiertoe behoren de plannen van de bestaande bebouwing ("bestaande toestand") en de bouwtekeningen van het te realiseren project ("nieuwe toestand").

Op basis van alle beschikbare gegevens is tenslotte een conclusie getrokken omtrent

de kans op de aanwezigheid van archeologisch erfgoed met een groot potentieel tot kennisvermeerdering, en de eventuele intactheid van een al dan niet aanwezige archeologische site (hoofdstuk 6). Hieruit vloeit een advies omtrent eventuele vervolgstappen die genomen moeten worden.

3.2 Rapportage en afbeeldingen

De indeling in hoofdstukken is reeds eerder beschreven. Wat betreft de afbeeldingen die in deze archeologienota zijn opgenomen, geldt dat zij allen zijn afgebeeld op klein formaat omwille van de opmaak van de tekst. Hierdoor is het mogelijk dat bepaalde details minder goed leesbaar zijn.

De kaarten die gemaakt zijn op basis van de beschikbare bodemkaarten, luchtfoto's en CAI zijn zoveel mogelijk op eenzelfde schaal vervaardigd (zie ook figurenlijst). Omwille van de duidelijkheid (vb. situeren van het plangebied ten opzichte van de omringende omgeving) kan hiervan afgeweken zijn. Historische kaarten zijn op een andere schaal gemaakt om zo ook zicht te geven op een groter gebied, of juist in te zoomen op details.

De in deze archeologienota opgenomen bouwplannen zijn afgebeeld met toezegging van de opdrachtgever.

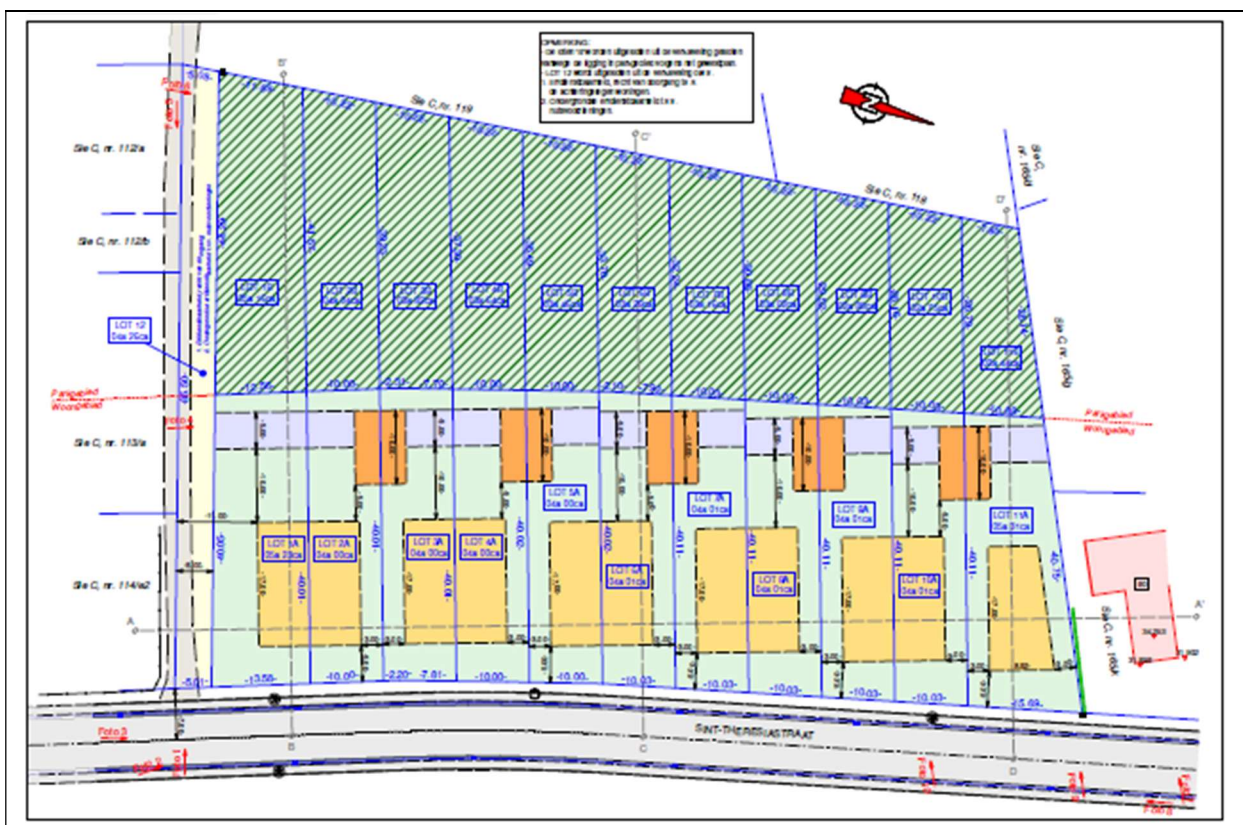
4 Beschrijving van de geplande werkzaamheden

4.1 Bestaande toestand

Het plangebied is noch op dit moment noch in het verleden bebouwd, maar wel volledig begroeid en bebost (fig. 11).

4.2 Nieuwe toestand

Nadat de verkavelingsvergunning is verkregen, zullen de bomen op het voorste deel van het terrein verwijderd worden (d.i. langs de straatkant). Op het achterste deel zal het bos behouden blijven: dit gedeelte ligt volgens het gewestplan in parkgebied (fig. 2b) en zal binnen het kader van deze vergunningsaanvraag niet ontwikkeld worden. Echter, omdat deze achterliggende loten niet afgesplitst worden van de loten aan de voorkant van het terrein, worden ze niet uitgesloten van de verkaveling. Op het kadaster blijkt ook de Boshoeck binnen de omtrekken van het plangebied te vallen, om die reden wordt dit stuk van het plangebied uitgesloten. Tenslotte is er nog een 12^e lot: deze ligt tegen de Boshoeck aan en is een smalle strook (erfdienstbaarheid: recht van doorgang; ondergrondse erfdienstbaarheid t.v.v. nutsvoorzieningen). Deze strook wordt ook uitgesloten uit de verkaveling.

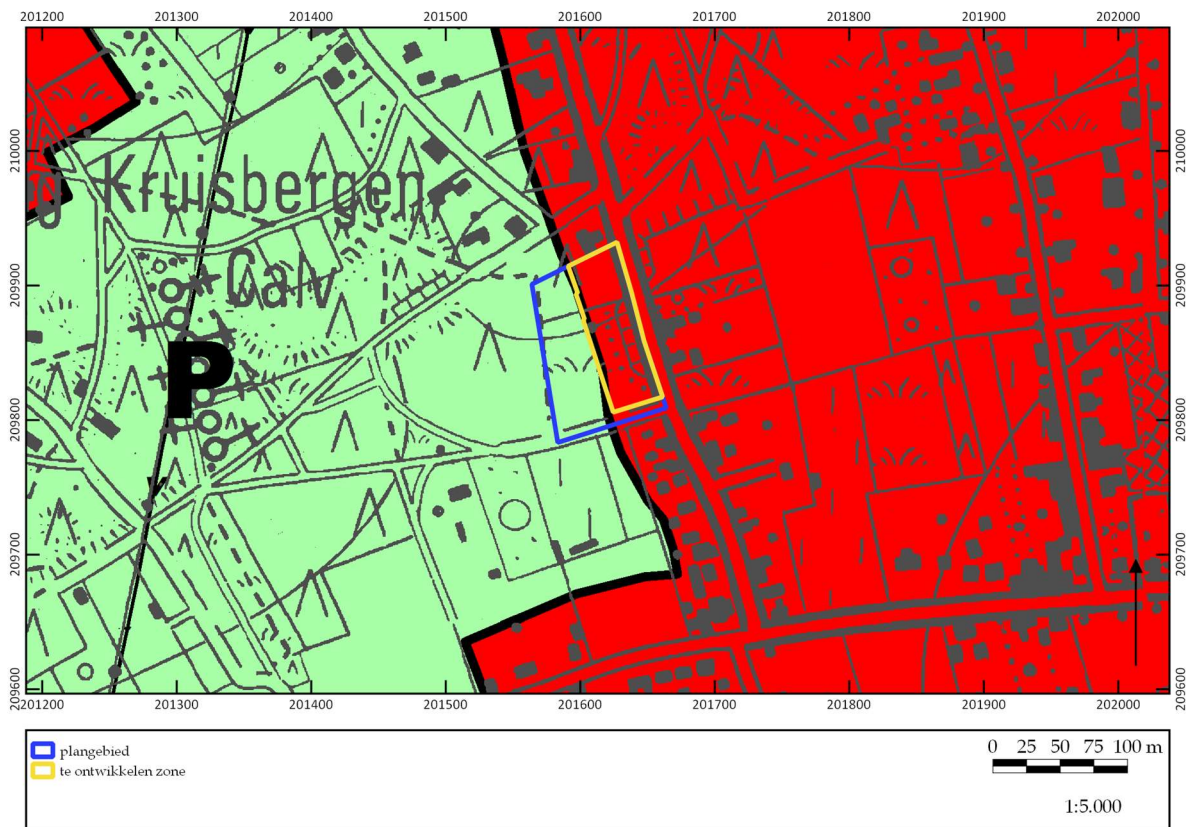

Figuur 2a. Verkavelingsplan. Geel=locatie woningen; oranje=locatie garage; blauw=locatie tuinbergingen.

In totaal worden 11 loten voorzien (fig. 2a). Het voorste gedeelte dat ontwikkeld zal worden heeft een oppervlakte van ca. 4.659 m². De bouwzone bevindt zich op 5 m uit de as van de weg. Elke bouwzone heeft een maximale diepte van 17 m. Het gaat telkens om halfopen bebouwing. Vooralsnog zijn geen bouwplannen opgemaakt. Op 5 m

achter de zone voor de woningen zijn locatie voor garages voorzien, geschakeld per twee. De maximale oppervlakte van de garages bedraagt 3,5 x 10 m. Tussen de woningen zijn de opritten voorzien. Deze beslaan de hele open ruimte tussen de woningen. Hoewel ze op het verkavelingsplan niet tot aan de garages zijn doorgetrokken, kan dit wel verondersteld worden aangezien deze garages toegankelijk zullen moeten zijn.

Ter hoogte van deze garages worden ook zones voorzien voor bijgebouwen. Deze bevinden zich net voor het gedeelte van het bos dat behouden zal blijven. Het is nog niet duidelijk in hoeverre er later nog andere werken verricht zullen worden, en hoe deze vorm zullen krijgen, in functie van het aanleggen van opritten, zwembaden etc.

Figuur 2b. Gewestplan: rood= woongebied; groen=parkgebied.

5 Archeologisch bureauonderzoek

In dit hoofdstuk wordt verslag uitgebracht van het bureauonderzoek naar de archeologische en historische kennis over het plangebied (*assessment-rapport*). De hierbij gehanteerde methoden, technieken en criteria zijn beschreven in hoofdstuk 3.

5.1 Archeologische voorkennis

Er is nog geen archeologisch onderzoek in welke vorm dan ook uitgevoerd binnen de grenzen van het plangebied. Deze bureaustudie is met andere woorden het eerste onderzoek dat voor deze locatie wordt uitgevoerd. Buiten de grenzen van het plangebied is ook weinig archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem uitgevoerd of meldingen van archeologische waarden bekend. Deze worden beschreven in paragraaf 5.6.

5.2 Historische bronnen

De gemeente Mol, een van de uitgestrektste van Vlaanderen, is gelegen in de Kempen. Het gebied, gunstig gelegen op de alluviale vlakte van de Molse Nete, is van oudsher bewoond geweest, zoals duidelijk is uit de aanwezigheid van enkele prehistorische grafheuvels te Postel. Uit de Romeinse tijd, toen het gebied deel uitmaakte van de *civitas Tungrorum*, zijn er echter weinig overblijfselen bekend, en ook toponiemen met een Romeinse of Keltische oorsprong komen in de regio weinig voor. Mol maakte vervolgens deel uit van het Frankische Rijk. In de 8^e eeuw waren Mol, Balen en Dessel in het bezit van Adelhard, een kleinzoon van Karel Martel en neef van Karel de Grote. Bij zijn intrede in de abdij van Corbie in 772 vermaakte hij de drie dorpen en het vrijgoed Gompel aan de abdij. De *curia* van Gompel was het bestuurscentrum van het domein. In 882 werd Mol geplunderd door de Noormannen.

Het directe bestuur over het gebied kwam vervolgens in handen van een voogd, die resideerde in Mol zelf. Deze werd geacht de belangen van de abdij ter plaatse te behartigen, maar in de loop der jaren ontstond er onvermijdelijk strijd tussen de abdij en de voogden, die zelfstandiger begonnen optreden. Vanaf het begin van de 13^e eeuw kende Mol een plaatselijke schepenenbank, bestaande uit zeven schepenen.

In 1248 kwam de hoge heerlijkheid van Mol in handen van de hertogen van Brabant, waarmee de rol van de abdij in het wereldlijk bestuur vrijwel ten einde kwam. Mol was strategisch gelegen tussen Brabant en Luik. Aan de vooravond van de slag bij Woeringen, 5 juni 1288, verzamelde de Brabantse hertog Jan I zijn troepen in de omgeving van Mol.¹ Onder Jan III kregen de bewoners van Mol de gemeenterechten, hetgeen inhield dat de woeste gronden rond het dorp ontgonnen konden worden. Het feit dat Mol onderdeel was van het hertogdom Brabant betekende echter ook onvermijdelijk dat het werd betrokken in de twisten tussen Brabant en zijn burens. In de strijd om de opvolging van Jan III leden de Brabanders in 1371 een nederlaag in de slag bij Bäsweiler, nabij Aken. In de nasleep ervan werd Brabant een bijzondere belasting opgelegd van ruim 940.000 *moutons d'or*, gouden lammeren (een gangbare

¹ "Tusschen Molle ende Merhout", Jan van Heelu, *Rymkronyk*, I.3129, ed. Jan van Heelu, *Rymkronyk van Jan van Heelu betreffende den slag van Woeringen van het jaer 1288* (ed. J.F. Willems). M. Hayez, Brussel 1836, geraadpleegd d.d. 8 januari 2017 via de digitale bibliotheek der Nederlandse letteren: http://www.dbnl.org/tekst/heel001jfw01_01/heel001jfw01_01_0011.php

munteenheid in deze periode). Daartoe werd het gehele graafschap geïnventariseerd, en werden alle personen geteld die gedurende drie jaar een belasting van minstens één *mouton* konden opbrengen. Blijkens deze stukken telde Mol in 1374 378 personen die een dergelijk bedrag konden opbrengen.²

In de middeleeuwen vormde de lakenindustrie de belangrijkste bron voor de Vlaamse welvaart. De omgeving van Mol was bij uitstek geschikt voor de schapenteelt, en het is dan ook niet verrassend dat het dorp in deze welvaart deelde. In 1365 kreeg Mol het recht om twee jaarmarkten en een weekmarkt te houden.³ Enkele jaren later kregen de inwoners van hertog Wenceslaus en hertogin Johanna ook het vrije recht op de waterlopen, hoewel de watermolen, die al sinds de vroege middeleeuwen aan de Nete stond, een banmolen was en bleef. Om de watertoevoer naar de molen te verbeteren werd rond deze tijd ook de waterloop van de Nete verlegd van de Mol-Nete naar de Scheppelijke Nete.⁴

Omdat de wegverbindingen een groot gedeelte van het jaar nauwelijks bruikbaar waren speelde transport over water al vroeg een belangrijke rol. De ligging van Mol aan de Nete was daarbij een gunstige factor. Uit een akte van Filips de Goede uit 1462 blijkt dat de stad Herentals toestemming kreeg via de Nete een kanaal aan te leggen langs Mol en Dessel, en vervolgens verder naar Antwerpen.⁵ Blijkens de Brabantse haardtellingen schommelde het aantal huizen in Mol in de periode tussen 1437 en 1526 steeds zo rond de 380.⁶

In de 16^e eeuw had Mol wederom te lijden van haar strategische ligging. In 1506 en 1528, tijdens de Gelderse Oorlogen, trokken Gelderse troepen plunderend door de streek. In de tweede helft van de 16^e eeuw sloeg de pest verschillende keren toe, en verwoestte een brand de Markt in 1567. Tijdens de opstand tegen Spanje, enkele jaren later, vond in 1579 in Mol een treffen plaats tussen Spaanse troepen en Duitse huurlingen. In deze slag van Mol, op 22 januari 1579, werden de laatste verslagen. Naar verluidt zou dit treffen hebben plaatsgevonden ter plaatse van het huidige Peerdskerkhof, op korte afstand van het plangebied. In de periode die hierop volgde werden in Mol-Centrum verschillende schansen opgericht. De huidige Schansstraat herinnert daar nog aan. Op de kaart van Ferraris is de schans nog zichtbaar, iets ten noordoosten van het centrum van het dorp.⁷

Ook bestuurlijk veranderde er het een en ander vanaf de 16^e eeuw. In 1559 werden de lage heerlijkheid en het vrijgoed Gompel door de abdij van Corbie verkocht aan Godfried van Bocholt, terwijl de hoge heerlijkheid vanaf 1626 werd verpand aan

² Cuvelier 1912, 10. Ter vergelijking: de steden Herentals en Lier telden er elk ongeveer 1000. Het totaal voor het hertogdom was ruim 90.000, zodat het aandeel van Mol daarin minder dan 0,5% was.

³ Cuvelier 1912, CXXXI.

⁴ <http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=1454>, met literatuur; AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Watermolen, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/52735> (geraadpleegd op 8 december 2017).

⁵ Cuvelier 1912, XII noot 1.

⁶ Cuvelier 1912, 462-463; de haardtelling van 1496 laat een duidelijke vermindering zien tot ongeveer 300, idem, 498.

⁷ <https://sites.google.com/site/schansenab/home/mol/mol-centrum>, geraadpleegd op 8 december 2017.

diverse opeenvolgende Molse families. Deze situatie bleef tot aan het einde van het Ancien Régime in stand.

Na de Franse inval werden de oude feodaliteiten afgeschaft, en zo ook de Voogdij van Mol, Balen en Dessel. Als reactie op deze omwenteling en de hevige belastingen die de Fransen oplegden brak in 1798 in Vlaanderen de opstand uit tegen de Franse bezetters. Tijdens de Boerenkrijg werd ook in Mol gevochten, hetgeen op 22 november resulteerde in de “slag van Mol”, in werkelijkheid eerder een reeks schermutselingen waarbij de opstandelingen, de brigands, een zware nederlaag leden. Twee van hun leiders, Corbeels en Meulemans, werden door de Fransen gevangen genomen en op 21 juni 1799 in Doornik terechtgesteld.⁸

In de Franse tijd viel vanwege het Continentaal Stelsel de concurrentie van het Engels laken weg, hetgeen een positief effect had op de lakennijverheid in Mol. Toen echter na 1814 de Europese markt weer voor de Engelsen bereikbaar werd, leidde dat tot een toevloed van goedkoop Engels laken, en grote problemen voor de lokale industrie. Tussen 1845 en 1848 werd het verarmde gebied getroffen door een hongersnood.

Tot ver in de 19^e eeuw bleven de Kempen een afgelegen, dunbevolkt gebied. Het landschap werd er gekenmerkt door uitgestrekte heidevelden, landwegen en hier en daar een nederzetting. Hoewel al vanaf de Oostenrijkse tijd een voorzichtig begin was gemaakt met het ontginnen van de heide en het aanplanten van dennenbossen, werd er pas gedurende de 19^e eeuw serieus werk gemaakt van het ontginnen van het landschap. Sinds de Franse tijd waren de gemeentes eigenaar geworden van de gemeenschappelijke gronde die vroeger eigendom van de heren waren geweest, en de staat bevorderde het ontginnen ervan krachtig. De wet van 25 maart 1847 beoogde dat in de Kempen ook te bewerkstelligen. Het gevolg was dat tegen het jaar 1880 de gemeente Mol het overgrote gedeelte van haar bezit had verkocht (overigens lang niet altijd ten faveure van de lokale bevolking, die eerder te lijden had onder het verdwijnen van de heidevelden), en dat grootschalige bossen werden aangelegd.⁹

Pas in de periode tussen het laatste kwart van de 19^e eeuw en de jaren dertig van de 20^e eeuw voltrok zich een snelle industrialisatie, die, gepaard met een toename van de bevolking, het landschap binnen korte tijd een geheel ander aanzien gaf.¹⁰ De aanleg van de Kempische Vaart tussen 1843 en 1846, en de spoorlijn tussen Antwerpen en Mol in 1878 droegen bij aan de ontsluiting van het gebied. De winning van het in het gebied aangetroffen witte zand nam een vlucht, terwijl ook de wolindustrie van belang bleef. Niettemin bleef Mol lang een voor moderne begrippen kleine gemeente; in 1900 telde het, inmiddels uitgebreid met Postel, een 7.500 inwoners.¹¹

5.3 Cartografische bronnen

Vanaf de 18^e eeuw zijn de historische kaarten van Frickx, van de graaf De Ferraris, de

⁸ Bruggeman et.al. 2007, 46, 9.

⁹ Mols 2008, 50-1.

¹⁰ Mols 2008, 7-8; geraadpleegd via http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/415/036/RUG01-001415036_2010_0001_AC.pdf.

¹¹ Mols 2008, 61-2; Cuvelier 1912, 463.

Atlas der Buurtwegen en de Vandermaelenkaart beschikbaar. De Poppkaart en de topografische kaarten van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw zijn niet beschikbaar voor dit gebied. Verder zijn voor de laatste eeuwen ook verschillende topografische kaarten bekeken.¹²

Op de oudste kaart die beschikbaar is, de Frickxkaart uit 1744 (fig. 3), ligt het plangebied in een zeer leeg gebied. Wel is er op enige afstand ten westen een weg aangegeven, die van noord naar zuid loopt. Ten zuidwesten is een kerk (van Millegem) aangegeven maar op andere kaarten is hier geen kerk te herkennen. Het lijkt er dus op dat deze kaart niet heel betrouwbaar is wat betreft weergave, en zodoende ook niet veel informatie kan bijdragen. Deze foutieve georeferentie blijkt ook duidelijk uit de ligging van de Nete op deze kaart: teveel naar het noorden.

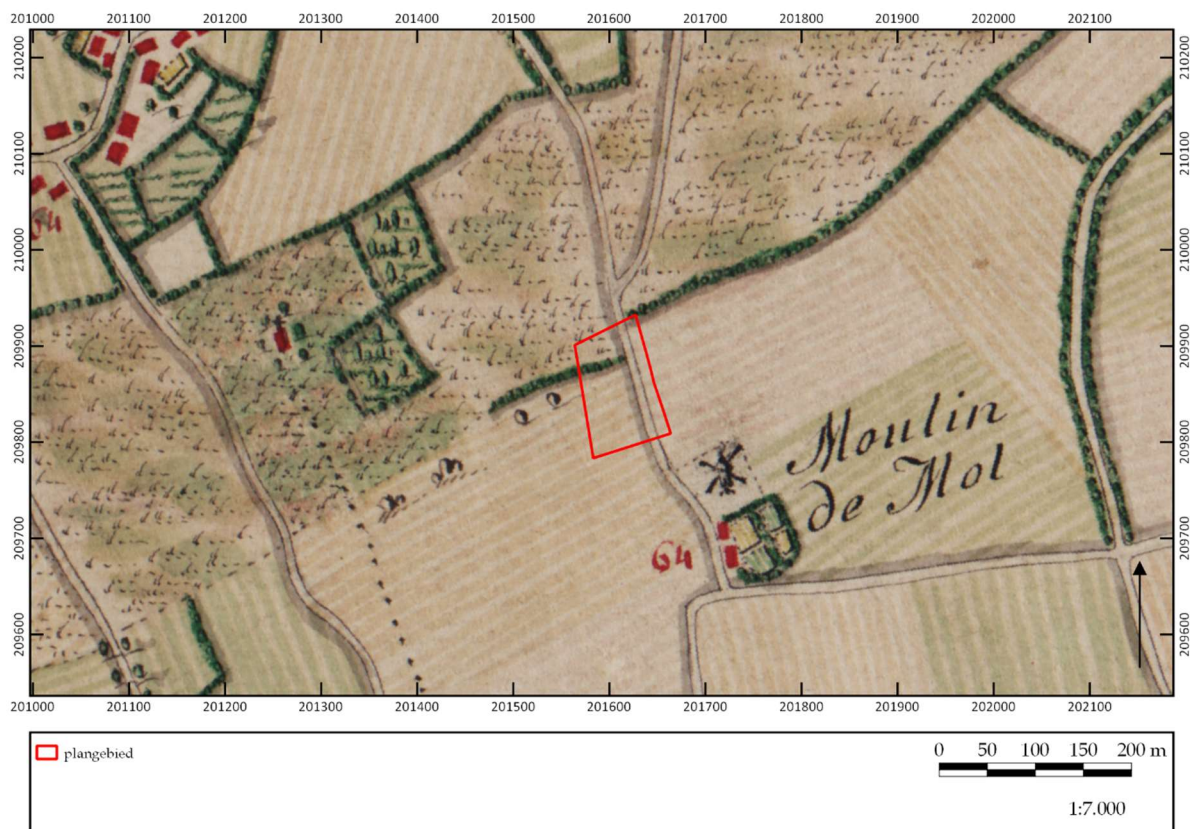

Figuur 3. Uitsnede uit de Frickxkaart (1744). ©GEOPUNT/EH

Voor het einde van de 18^e eeuw geeft de Ferrariskaart (1771-1778, fig. 4) aan dat het huidige wegenpatroon al gedeeltelijk bestond. De huidige St.-Theresiastraat komt overeen met de weg die langs het plangebied loopt op deze kaart, en ook een gedeelte van de Postelarenweg lijkt al terug te gaan tot in deze periode. De andere straten die rondom het plangebied lopen, zijn echter nog niet aangeduid en zijn dus jonger. De noord-zuid lopende weg (St.-Theresiastraat) loopt niet langs maar net in het plangebied. Dit zou echter eerder verklaard kunnen worden door een ietwat foutieve georeferentie, dan door een ouder tracé dat in de loop van de afgelopen eeuwen is

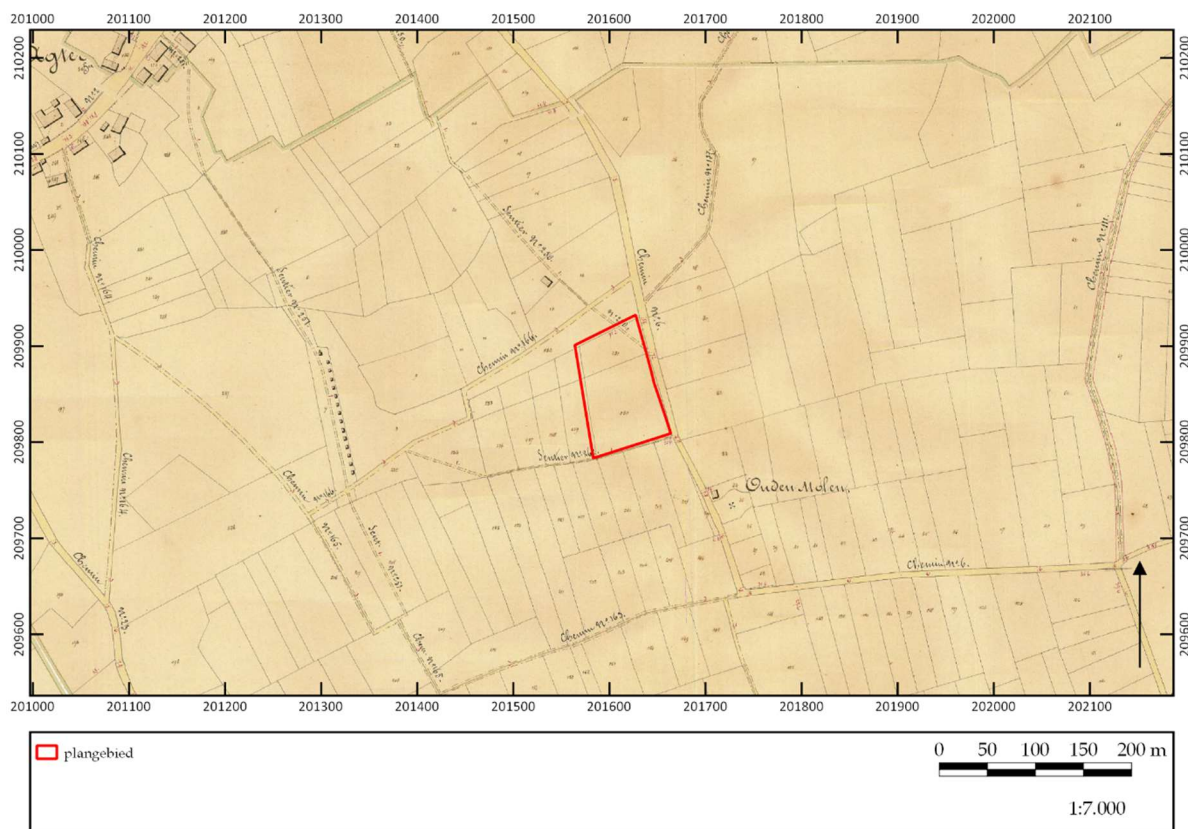
¹² Alle gebruikte kaarten en luchtfoto's kunnen online geraadpleegd worden op <http://www.geopunt.be>. Dit zal niet elke keer herhaald worden bij de desbetreffende kaartbeschrijving. De topografische kaarten zijn geraadpleegd op cartesius.be.

vershoven – hoewel dit laatste niet zonder enige twijfel uitgesloten kan worden. De omgeving wordt gekenmerkt door gronden die voornamelijk voor agrarische activiteiten werden gebruikt (gelegen ter hoogte van het plangebied en richting het zuiden) en heidegebied (ten noorden van het plangebied). Het plangebied zelf wordt zo goed als volledig gebruikt als akker. Alleen de noordwestelijke hoek is nog heidegebied, en wordt van het landbouwgebied afgeschermd door een bomenhaag. Bebouwing is niet aangegeven in het plangebied, maar bevindt zich op korte afstand ten noordwesten waar zich een duidelijke bewoningskern bevindt die zich langs enkele straten uitstrekt. Op ca. 100 m ten zuidoosten is de Moulin de Mol aangegeven, en op korte afstand hiervan zijn enkele groentetuintjes aangegeven op de kruising van de huidige St.-Theresiastraat met de huidige Postelarenweg.

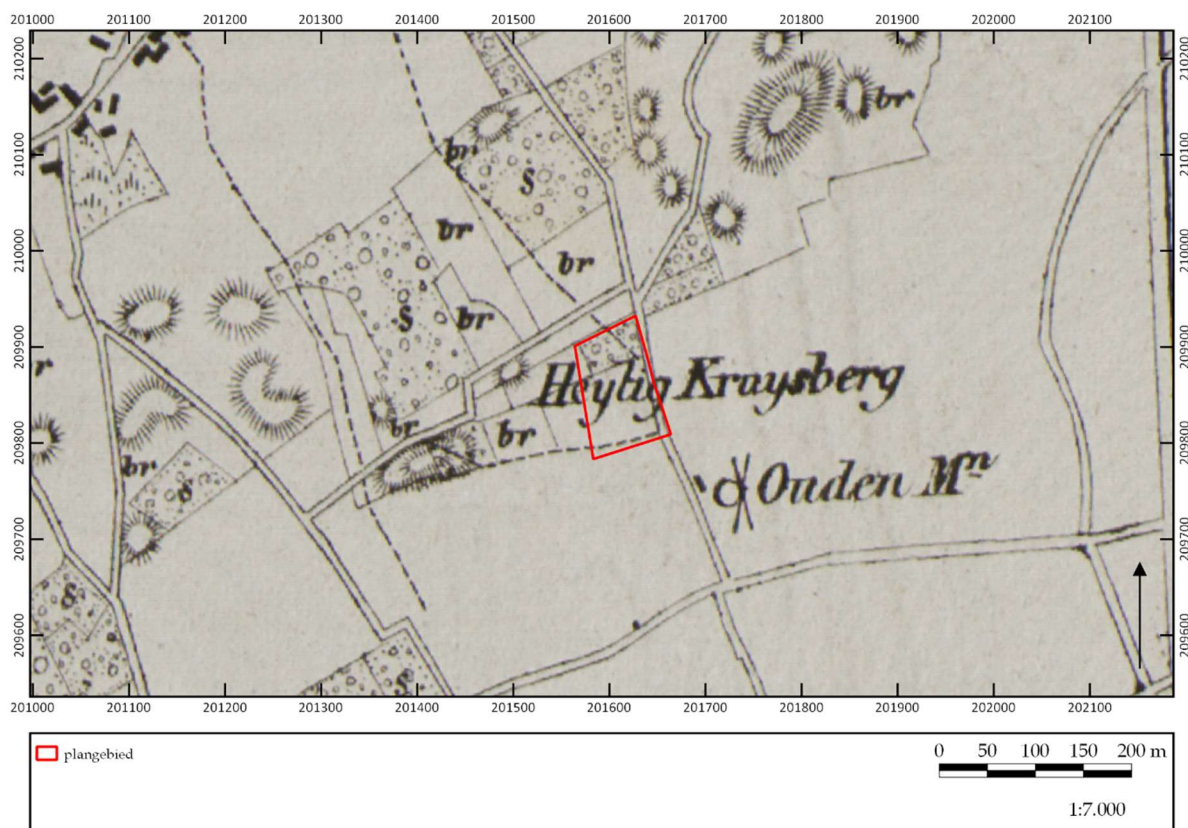

Figuur 4. Uitsnede uit de Ferrariskaart (1771-1778). ©GEOPUNT/EH

Halverwege de 19^e eeuw worden de kaarten van de Atlas der Buurtwegen (1841) gemaakt (fig. 5). In vergelijking met de Ferrariskaart zijn er enkele veranderingen zichtbaar. Voor wat het wegenpatroon betreft blijkt dit nu overeen te komen de huidige straten. In de noordoostelijke hoek loopt een smalle weg (het verlengde van Sentier nr. 250) doorheen het plangebied, gaande van de huidige St.-Theresiastraat naar de huidige Mastenstraat. Deze weg is nu niet meer aanwezig. Daar waar ten tijde van de opmaak van de Ferrariskaart het plangebied nog als onderdeel van een groter perceel is aangegeven, is het op deze kaart opgedeeld in twee percelen, waarvan de vorm overeenkomt met de percelen op de huidige kadasterkaart.

Figuur 5. Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (1841). ©GEOPUNT/EH

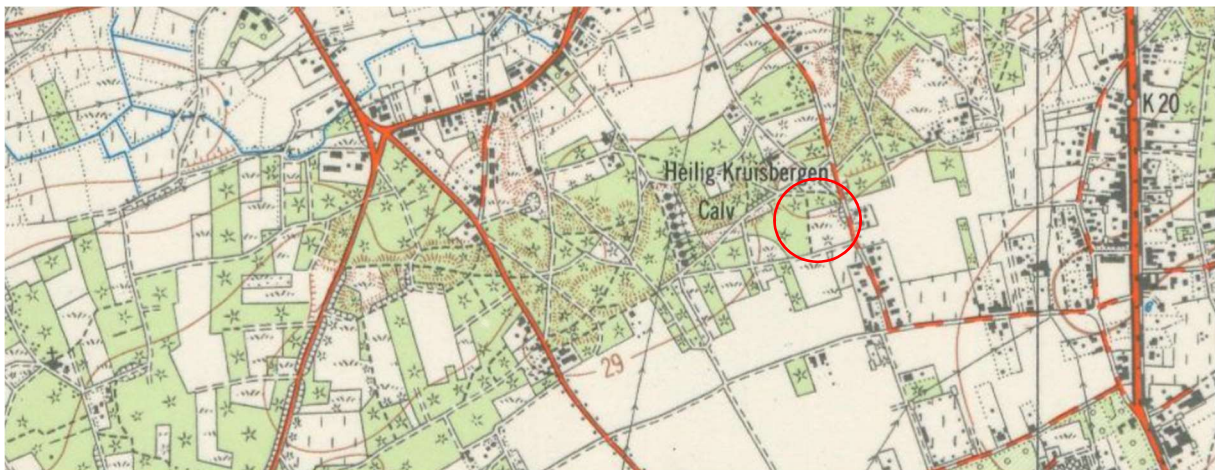

Figuur 6. Uitsnede uit de Vandermaelenkaart (1846-1854). ©GEOPUNT/EH

Ook voor de Vandermaelenkaart (1846-1854, fig. 6) blijkt de georeferentie niet helemaal geslaagd te zijn: de huidige St.-Theresiastraat loopt niet volledig langs het plangebied ligt maar loopt er aan de aan zuidkant iets doorheen. De eerder genoemde weg in de noordoosthoek is verdwenen.

De kaart geeft meer details weer voor het grondgebruik binnen en rond het plangebied dan de Atlas der Buurtwegen (fig. 5): het noordelijke gedeelte is bebost met naaldbomen, het zuidelijke gedeelte is open. Wat het grondgebruik hier is, is niet duidelijk maar aangezien op oudere kaarten dit gebied als landbouwgebied is aangegeven, lijkt het niet waarschijnlijk dat dit nog steeds het geval is. Rondom het plangebied zijn ten noorden en westen verschillende percelen aangegeven als heidegebied of als dennenbos; ten zuiden en ten oosten is er niets aangeduid in de percelen en lijkt het te gaan om landbouwgrond.

In de directe omgeving van het plangebied zijn verschillende duinen aangeduid, die in een heidelandschap liggen: direct ten westen (in het verlengde van de noordelijke perceelsgrens) is een kleine ronde duin aanwezig, en nog wat meer naar het westen zijn er vele grotere duinen aangeduid, langwerpig of onregelmatig van vorm. Ook ten noordoosten van het plangebied zijn meerdere kleine, ronde duinen aangegeven. Op korte afstand van de zuidoosthoek van het plangebied is de molen nog steeds aangegeven ("Ouden Molen").

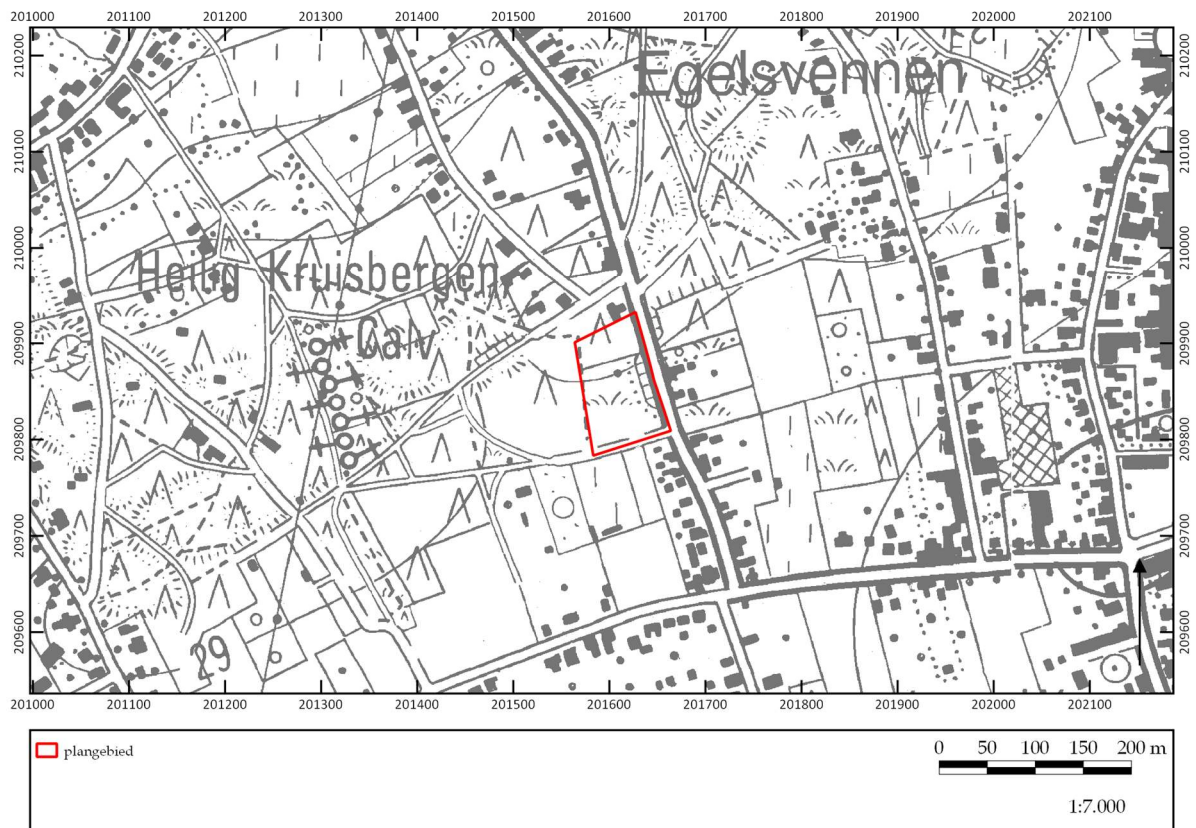
Figuur 7. Topografische kaart uit 1956-1957.

Gaandeweg de 20^e eeuw is de bebouwing in het gebied toegenomen. In 1956-1957 (fig. 7) is op de topografische kaart te zien dat in en rond het plangebied nog geen bebouwing staat. Het gebied is nog niet volledig bosgebied geworden: het naaldbos dat op de Vandermaelenkaart was aangegeven in het noordelijke deel van het plangebied is nog steeds aanwezig, maar het zuidelijke deel is niet bebost.

Een twintigtal jaar later (fig. 8) is deze situatie onveranderd (fig. 9), en ook op de topografische kaart NGI 1:10.000 (fig. 10) is dit ongewijzigd.

Figuur 8. Topografische kaart uit 1971.

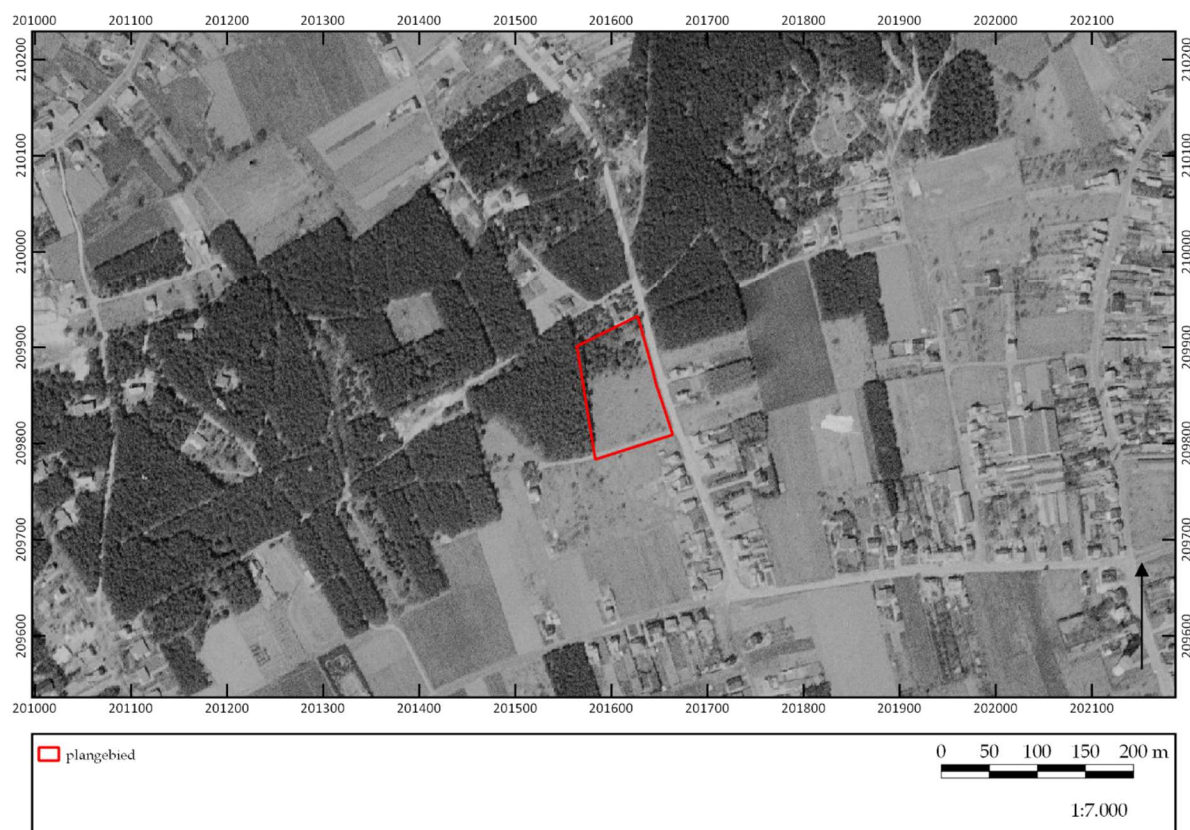
Figuur 9. Uitsnede uit de topografische kaart NGI 1:10.000.

©GEOPUNT/EH

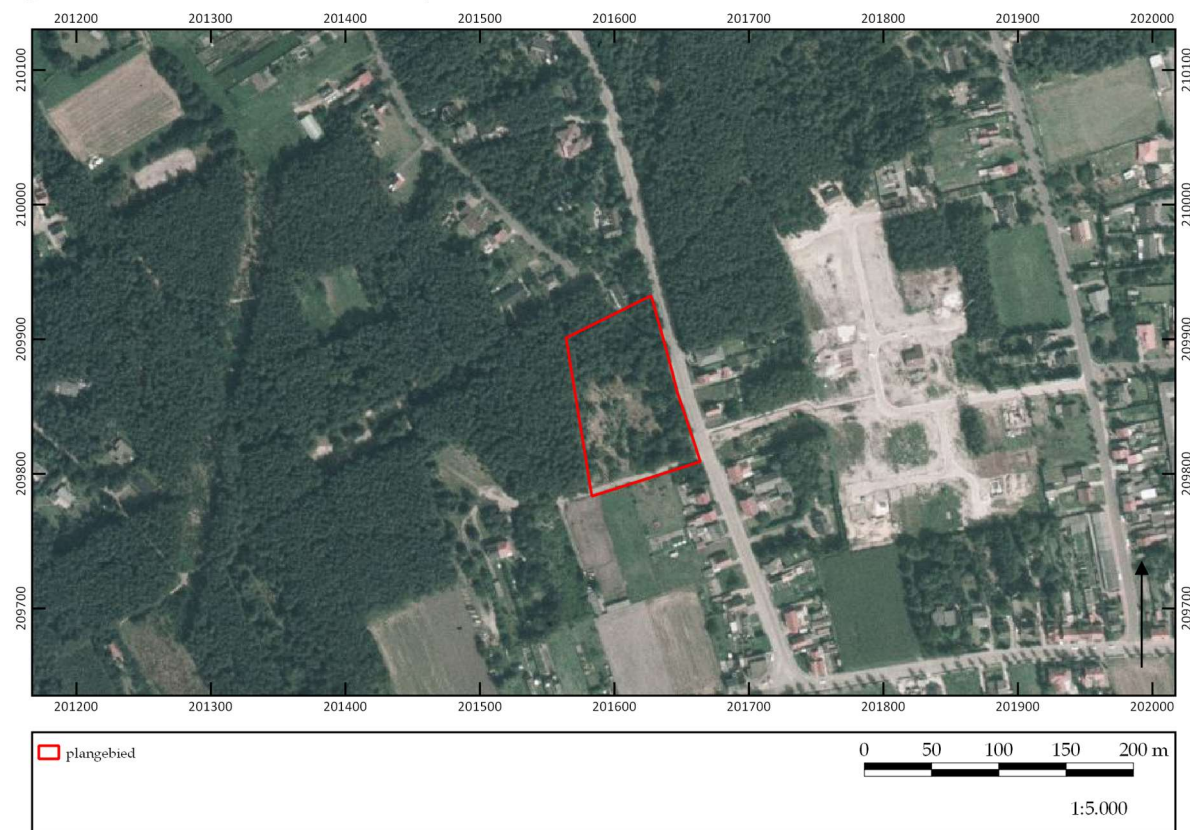
5.4 Luchtfotografie

Ter aanvulling van de 18^e- en 19^e-eeuwse historische kaarten en de topografische kaarten, zijn ook luchtfoto's uit verschillende jaartallen bekeken. Deze hebben niet veel extra informatie opgeleverd. Op de luchtfoto uit 1971 is te zien dat het plangebied slechts gedeeltelijk bebost is, met name het noordelijke deel, en dat de rest braakliggend land is (fig. 10). Dit verandert stilaan in de daaropvolgende twee

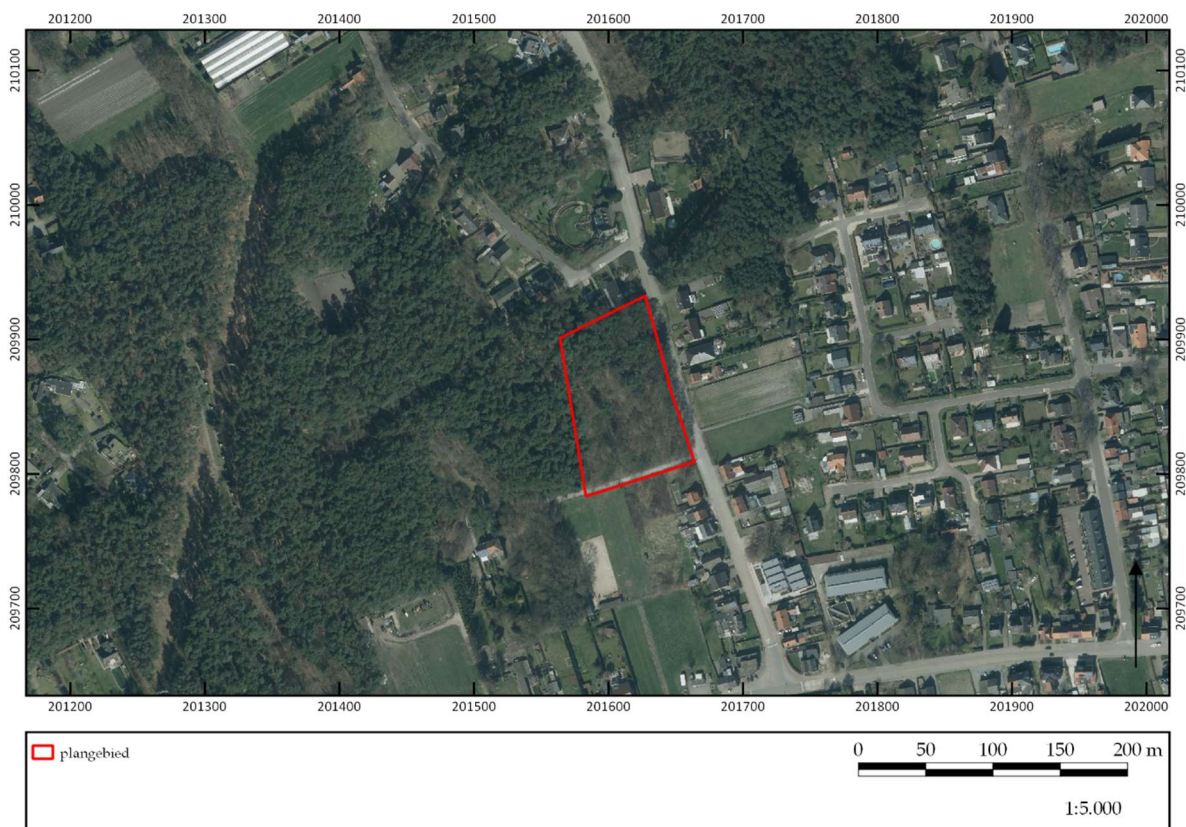
decennia, waarbij het zuidelijke gedeelte steeds meer bebost geraakt (fig. 11). Deze situatie blijft tot op heden ongewijzigd (fig. 12).

Figuur 10. Uitsnede van de luchtfoto uit 1971. ©GEOPUNT/EH

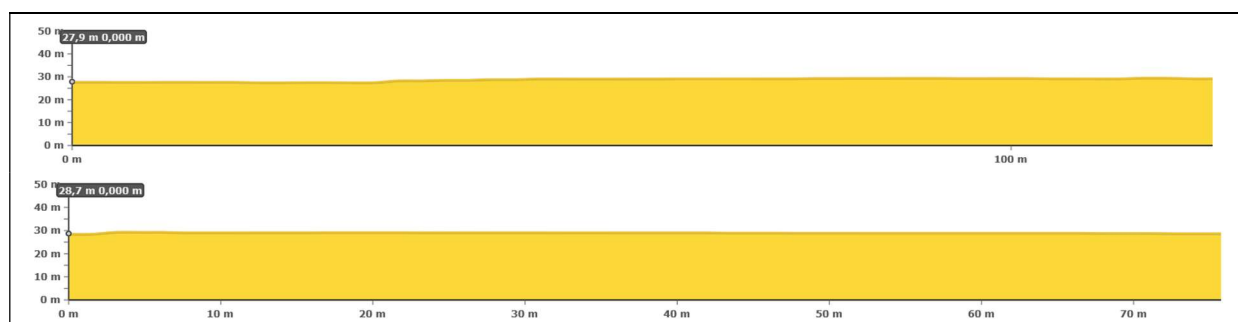
Figuur 11. Uitsnede van de luchtfoto uit 1979-1990. ©GEOPUNT/EH

Figuur 12. Uitsnede van de luchtfoto uit 2017. ©GEOPUNT/EH

5.5 Geo(morfo)logie en bodem

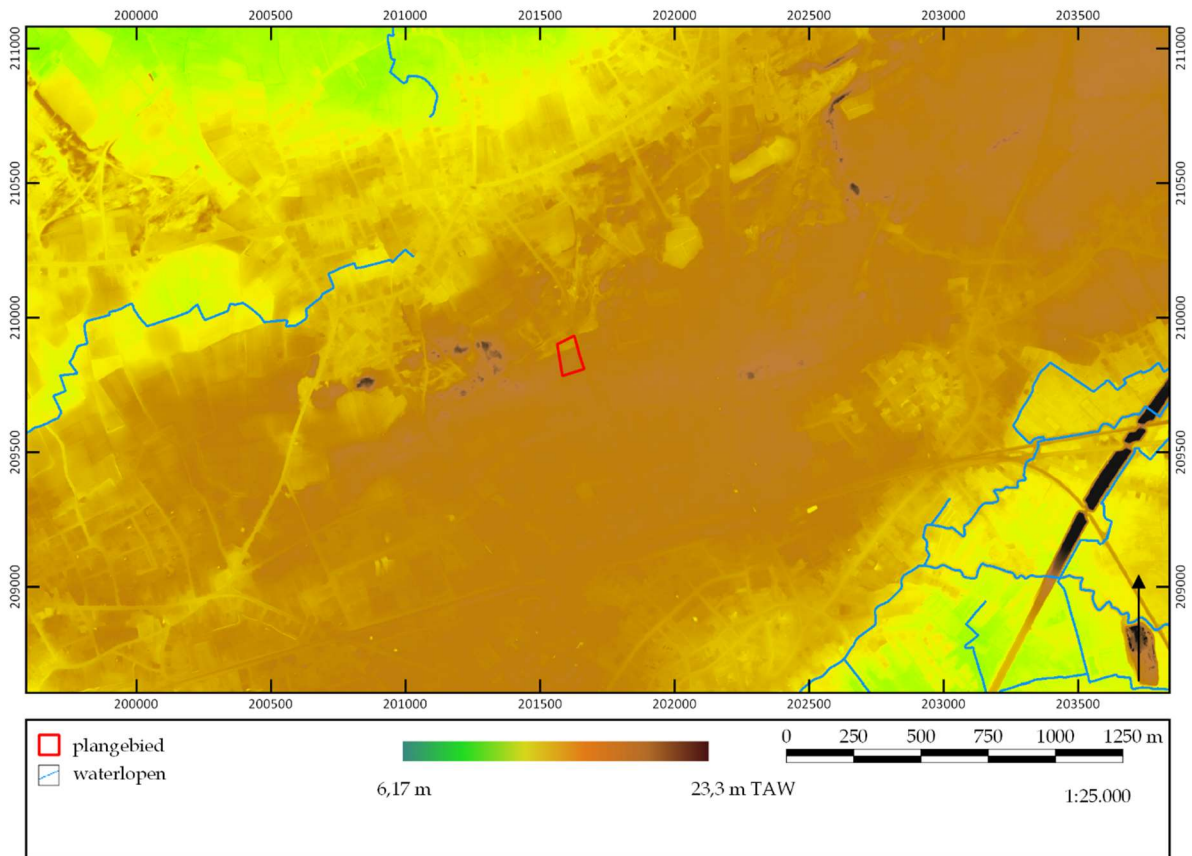
Het plangebied is zo goed als vlak maar loopt van het noorden naar het zuiden iets op, van 28,0 m TAW tot 29,5 m TAW. Van oost naar west is er weinig verschil in de hoogte van het maaiveld, dat zich omstreeks 29 m TAW bevindt (fig. 13).

Figuur 13. Doorsnede door het terrein (N-Z: boven; O-W: onder). ©GEOPUNT/EH

Om de geomorfologie en de bodemopbouw van het plangebied te bestuderen, zijn de bodemkaart van Vlaanderen, de potentiële bodemerosiekaart, de bodemgebruikskaart en de tertiair en quartair geologische kaarten gebruikt.¹³

¹³ Alle bodemkaarten uitgezonderd de bodemgebruikskaart kunnen gevonden worden op www.dov.vlaanderen.be. De bodemgebruikskaart is te raadplegen op www.geopunt.be.

Figuur 14. Hoogteligging op het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II. ©GEOPUNT/EH

5.5.1 Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II

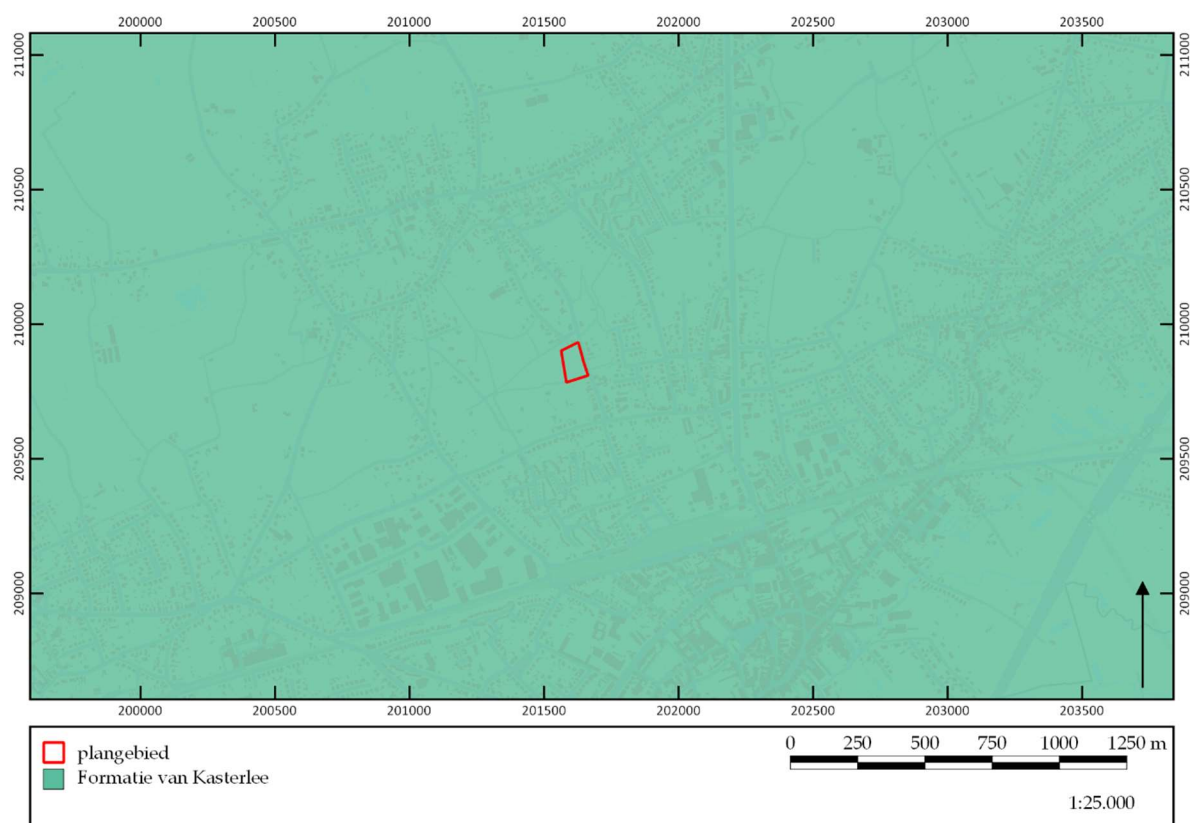
Op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (fig. 14) bevindt het plangebied zich aan de noordkant van de dekzandrug waarop Mol ligt, op het hoogste gedeelte hiervan. Alleen de noordkant van het plangebied ligt net iets lager dan de rest, maar desalniettemin ligt het voldoende hoog om een aantrekkelijke plek voor bewoning en/of begraving doorheen de tijd te vormen. Overigens lijkt de genoemde laagte aan de noordkant, die ook verder doorloopt dan het plangebied en ook gevolgd kan worden ten oosten en ten westen van het plangebied, eerder het resultaat te zijn van antropogene reliëfwijzingen (mogelijke afgravingen?) dan dat het om een natuurlijk fenomeen gaat. De redelijk scherpe, rechtlijnige zuidelijke begrenzing van deze laagte is hiervoor een aanwijzing.

Niet alleen een wat hogere ligging in het landschap is een criterium voor de keuze welk terrein in aanmerking kwam voor bewoning of begraving. Ook de afstand tot water is een belangrijk gegeven. De beken liggen allemaal op grote afstand, op ruim 500 m en meer.

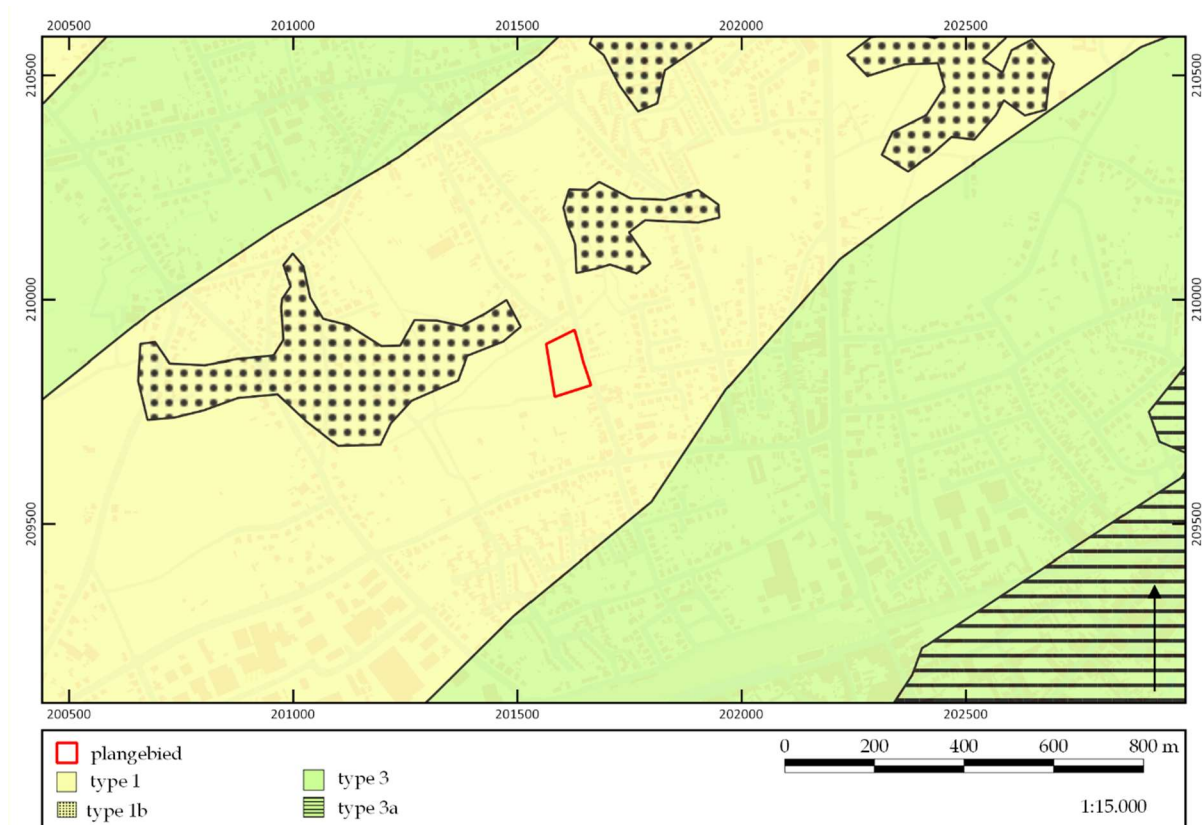
5.5.2 Tertiair geologische kaart

Op de tertiair geologische kaart (fig. 15) ligt het plangebied in een gebied waarin de Formatie van Kasterlee is vastgesteld.¹⁴ Deze formatie bestaat uit bleekgroen tot bruin fijn zand met paarse klei-horizonten. Deze lagen zijn licht glauconiethoudend en bevatten mica. Onderaan in deze formatie zijn kleine zwarte silexkeitjes aanwezig.

¹⁴ www.dov.vlaanderen.be.

Figuur 15. Uitsnede van de tertiair geologische kaart. © DOV/EH

Figuur 16. Uitsnede van de quartair geologische kaart. © DOV/EH

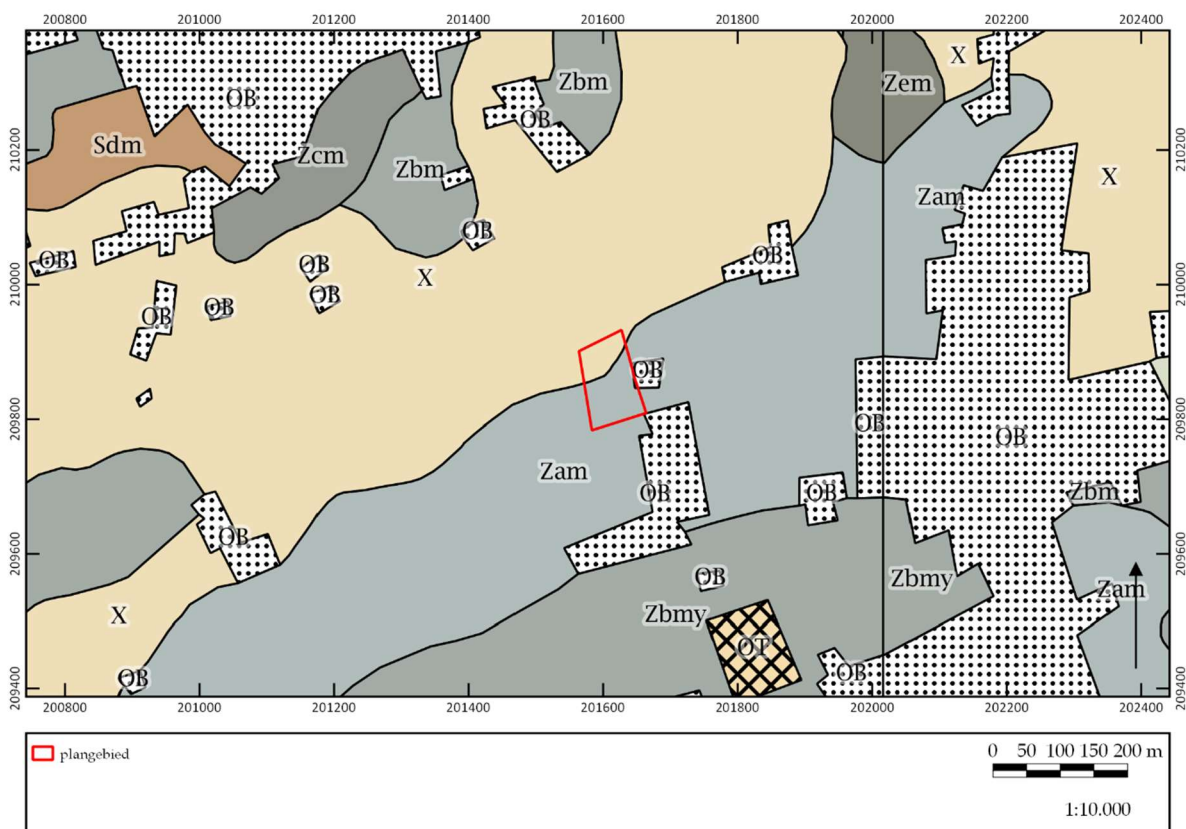
5.5.3 Quartair geologische kaart

Op de quartair geologische kaart (fig. 16) tenslotte wordt aangegeven dat het plangebied volledig in een gebied type 1 ligt. De afzettingen betreffen eolische afzettingen (zand tot zandleem) van het weichseliaan (laat-pleistoceen) of mogelijk het vroeg-holoceen.¹⁵

5.5.4 Bodemtype

Het noordelijke deel van het plangebied, maar ook het gebied errond, wordt op de bodemkaart (fig. 17) getypeerd als duingebied (X). De duinen van de Kempen kenmerken een gemengd landtype, bestaande uit landduinen, al dan niet gefixeerd, en uitgewaaide depressies. De duinen zijn opgebouwd uit los, humusarm, middelmatig zand op wisselende diepte, rustend op een volledige min of meer onthoofde podzol. De duinen vormen belangrijke complexen overwegend beplant met naalddhout, een gedeelte werd gebruikt als villagrond, terwijl de rest braak ligt.¹⁶

Het zuidelijke deel wordt aangegeven als Zam, zeer droge zandgronden met diep antropogene humus A-horizont (plag). Ze bevinden zich in sterk ontwaterde positie. Ze zijn ongeschikt voor landbouwkundig gebruik. Bosbouw, vooral naalddhout, is het normale bodemgebruik. Deze zeer droge zandgronden kenmerken de hoge ruggen vooral op de noordelijke rand van de Zandstreek.

Figuur 17. Uitsnede van de bodemkaart met aanduiding van het plangebied.

© DOV/EH

¹⁵ www.dov.vlaanderen.be.

¹⁶ Van Ranst & Sys 2000, 225.

5.5.5 Potentiële bodemerosie- en bodembedekkingskaart

De potentiële bodemerosiekaart per perceel uit 2017 (fig. 18) geeft geen informatie over de potentiële bodemerosie op dit terrein. Rondom het plangebied blijkt dat de bodemerosie verwaarloosbaar is.

De bodembedekkingskaart geeft de huidige situatie weer, die ook al bekend was vanaf de luchtfoto's. Om die reden is deze kaart hier niet afgebeeld.

Figuur 18. Uitsnede van de potentiële bodemerosiekaart uit 2017. © GEOPUNT/EH

5.6 Archeologische bronnen

De CAI is weliswaar niet compleet, maar in een straal van ca. 2 kilometer zijn slechts weinig archeologische waarden bekend (fig. 19).¹⁷ Het gebied ligt niet in een gebied waar geen archeologie te verwachten is.

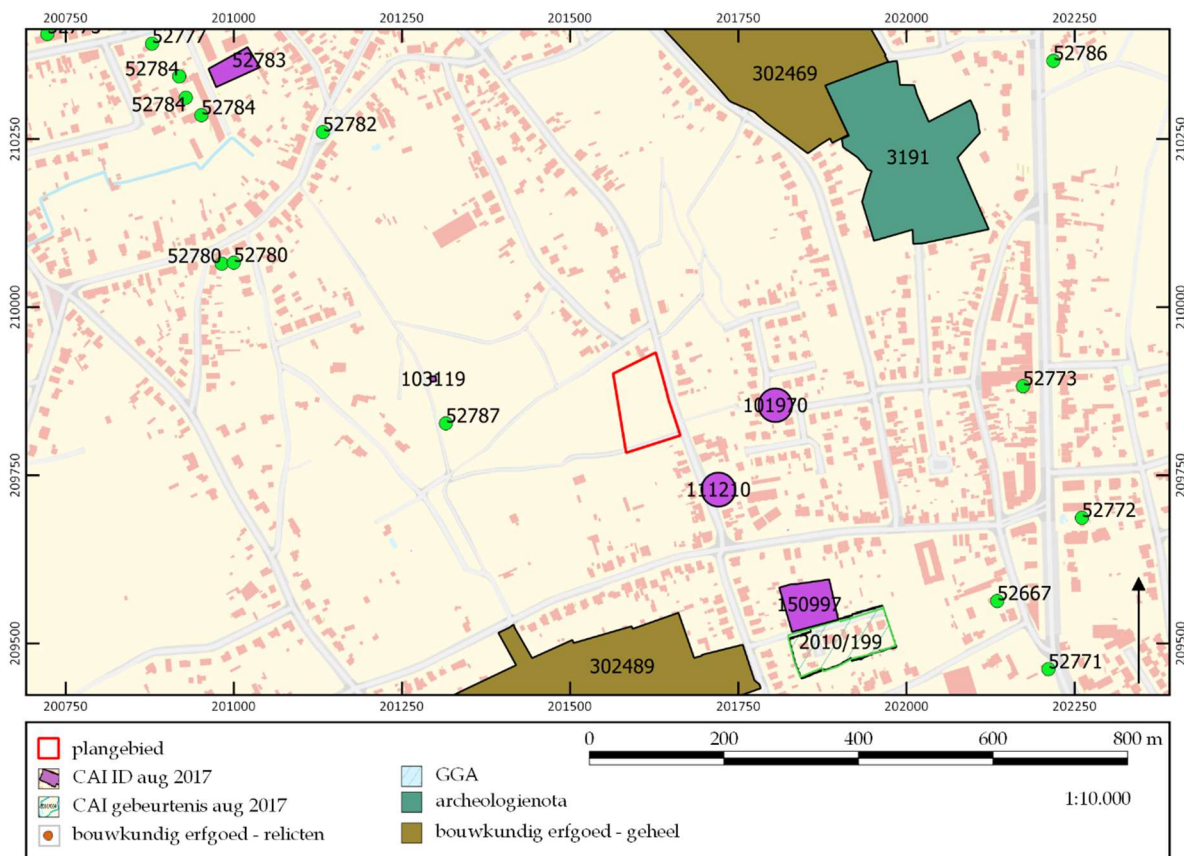
Centraal Archeologische Inventaris:

- **CAI ID 111229:** St.-Apolloniakapel te Achterbos. Deze kapel uit de 16^e eeuw is in 1862 vernield en vervangen door een kerkje.
- **CAI ID 103119:** indicator cartografie. Deze kapel uit de 18^e eeuw komt voor op de Ferrariskaart.
- **CAI ID 111210:** Moulin de Mol. Het gaat om een indicator op de historische kaarten. De windmolen is gebouwd vóór 1562. Hij behoorde in eerste instantie

¹⁷ Voor alle waarden die in deze tekst zijn opgenomen, geldt dat de CAI is geraadpleegd op 8 december 2017 (<https://cai.onroerenderfgoed.be>). Per genoemde waarde zal dit niet meer herhaald worden. Hetzelfde geldt voor de inventaris van het onroerend erfgoed.

toe aan de abdij van Corbie, later aan de Kroon. Als banmolen waren de inwoners verplicht hun graan hier te laten malen. De molen is afgebroken in 1929.

- **CAI ID 150997**: tijdens een proefsleuvenonderzoek zijn hier sporen van een nederzetting uit de ijzertijd gevonden, zoals paalkuilen. Het zuidelijke gedeelte van het onderzoeksterrein leverde geen archeologische sporen op en is aangegeven als 'gebeurtenis' (2010/199).

Figuur 19. Overzicht van de waarden uit de CAI. © AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED/EH

Onderzoek in oud systeem:

- **2010/199**: zie CAI ID 150997.

Bekrachte archeologienota's:

- **3191**: voor een verkaveling aan de Haakstraat in Mol, ten noordoosten van het plangebied aan de St.-Theresiastraat, is een archeologienota geschreven en bekrachtigd. Het archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem kon niet uitgevoerd worden in het kader van het opstellen van de archeologienota, en zal in een uitgesteld traject worden uitgevoerd (op dit moment nog niet gebeurd). Het vooronderzoek omvat een proefsleuvenonderzoek.

Overige inventarissen:

Er is voor het plangebied maar ook voor een ruimere omgeving errond (straal tot ca. 300 m) nagegaan of er sprake is van andere waarden dan archeologische sites of

archeologische zones. Hieruit is gebleken dat er weinig waarden in de buurt van het plangebied gesitueerd zijn.

Vooreerst zijn enkele locaties als bouwkundig erfgoed (gehelen) aangemerkt, die in onderstaande lijst zijn weergegeven. Voor meer informatie kan de website inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten geraadpleegd worden.

- **ID 302469:** sociale woonwijk Egelsvennen. Deze sociale woonwijk is in de jaren 1960-1980 gerealiseerd door vErbist in opdracht van de Molse Bouwmaatschappij voor de Huisvesting. Beide wijken getuigen van een opvallend stedenbouwkundig plan en een opmerkelijke architecturale vormgeving.
- **ID 302489:** sociale woonwijk Keirlandse Zillen. In 1984 realiseerde de Molse Bouwmaatschappij voor de Huisvesting de sociale woonwijk Keirlandse Zillen naar plannen van Leo J. Verbist. De wijk is gelegen ten noorden van de gelijknamige straat en het nabijgelegen station, in het gebied tussen de Sint-Apolloniaan, de Postelarenweg en de Sint-Theresiastraat. Het uitgevoerde project omvat twee invalidenwoningen, 69 rijwoningen van twee bouwlagen met een individuele garage, 94 gelijkvloerse patiowoningen (waarvan 17 voor bejaarden) en 112 garages, in totaal 165 woningen en 181 garages. De plannen voorzagen ook een latere uitbreiding met 203 appartementen (van maximum vijf bouwlagen) met 102 garages in de zuidwestelijke hoek van de wijk maar deze werd niet uitgevoerd. In plaats daarvan verrezen hier eind jaren tachtig 30 bijkomende woningen en een administratief gebouw naar ontwerp van Raymond Geerts en L. Smet. In 2014-2015 werden de daken gerenoveerd naar plannen van architect Smeets Peter bvba uit Balen.

Op relatief korte afstand komt slechts één bouwkundig erfgoed (relict) voor:

- **ID 52787:** Openlucht-Kruisweg van vijftien kapellen uit de 18e eeuw tot het eerste kwart van de 19e eeuw.

Verder zijn er geen waarden gevonden in:

- de landschapsatlas
- inventaris van historische tuinen en parken
- inventaris houtige beplantingen
- inventaris orgels
- inventaris wereldoorlog relictten
- Unesco Werelderfgoed
- erfgoedlandschappen

6 Synthese

In dit hoofdstuk wordt vooreerst een synthese gepresenteerd van de resultaten van het *assessment*. Hierbij wordt telkens aangegeven op welke van de onderzoeksvragen, die voorafgaand aan het bureauonderzoek zijn geformuleerd, een antwoord gegeven kan worden. Ook wordt hier aangegeven wat de impact is van de geplande werken en in hoeverre zij kunnen leiden tot verstoring van het potentieel aanwezige archeologische bodemarchief. Vervolgens wordt een korte synthese gegeven voor een niet-gespecialiseerd publiek.

De volgende onderzoeksvragen zijn voorafgaand aan de bureaustudie geformuleerd:

1. Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorische potentieel van het terrein?
2. Welke archeologische sites zijn bekend in of nabij het projectgebied?
3. Wat is de landschapshistoriek/evolutie in gebruik van het terrein?
4. Wat is de impact van de geplande werken?
5. Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende informatie op of is er aanvullend vooronderzoek (al dan niet met ingreep in de bodem) nodig? In het laatste geval: welke methode levert het meeste informatie op?

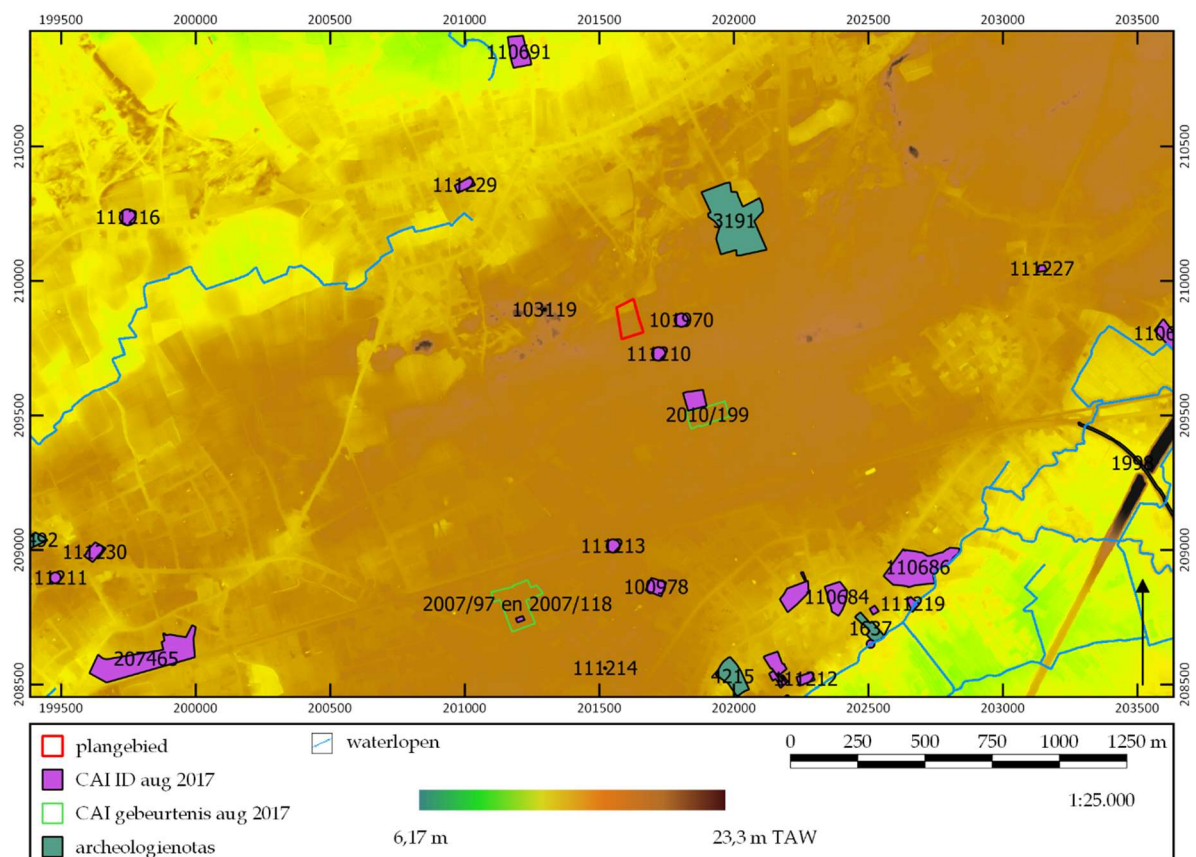
6.1 Synthese voor gespecialiseerd publiek

6.1.1 Samenvatting van de onderzoeksresultaten en beantwoording van de onderzoeksvragen

Het bureauonderzoek heeft weinig informatie over het plangebied zelf opgeleverd. Om in te kunnen schatten wat het archeologisch en cultuurhistorisch potentieel van de terreinen is, zijn de historische kaarten, de bodem- en geo(morfo)logische kaarten en luchtfoto's bekeken en zijn verschillende inventarissen (waaronder de CAI) geraadpleegd. Hieruit is gebleken dat in en direct rond het plangebied zeer weinig is over archeologische en cultuurhistorische waarden (**onderzoeksvragen 1-3**).

Archeologische vindplaatsen zijn in de directe omgeving nog niet bekend, waardoor voor de perioden ouder dan de 18^e eeuw geen informatie voorhanden is. Maar ook voor de periode vanaf de 18^e eeuw is er weinig bekend. Onderzoek naar de cartografische bronnen heeft uitgewezen dat dit gebied op het einde van de 18^e eeuw in een landschap lag waarin percelen die gebruikt werden voor landbouw afgewisseld werden met gebieden met een heidelandschap. Halverwege de 19^e eeuw is hier enige verandering in opgetreden, maar nog steeds zijn er verschillende terreinen die nog aangeduid zijn als heide (br op de Vandermaelenkaart); andere terreinen zijn in cultuur genomen en nog andere terreinen zijn bebost. Stilaan verdwijnt de heidevegetatie en maakt plaats voor nog meer bos, waartussen percelen in gebruik zijn voor bebouwing en landbouw. Wat het plangebied zelf betreft, is de hierboven geschetste ontwikkeling herkenbaar. Doorheen de laatste eeuwen is het niet bebouwd. Vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw begint het noordelijke deel bebost te geraken, en tijdens de laatste decennia zet deze tendens zit verder door tot het volledige terrein bebost is.

Het ontbreken van aanwijzingen voor archeologische vindplaatsen in de buurt van dit plangebied wil niet onmiddellijk betekenen dat er zich geen vindplaatsen in de bodem bevinden. Eerder lijkt het te maken te hebben met een lacune die ontstaan is doordat er in deze omgeving nog geen archeologisch onderzoek heeft kunnen plaatsvinden. Toch kan op basis van het bureauonderzoek een aantal argumenten naar voren worden gebracht om aan te tonen dat het plangebied zeker archeologische potentie heeft. Deze argumenten baseren zich met name op de studie van de bodem- en geomorfologische kaarten.

Figuur 20. De waarden uit de CAI geplot op het DTM. ©GEOPUNT/EH

Goede bewaringscondities

Vooreerst is uit de bodemkaart gebleken dat het plangebied voor driekwart gekenmerkt wordt door de aanwezigheid van een plaggendeek. Deze bodems ontstonden vermoedelijk vanaf de 14^e eeuw door het stelselmatig ophogen van de bouwvoor om een betere vruchtbaarheid te bewerkstelligen.¹⁸ Er kan dus vanuit worden gegaan dat dit gedeelte al vanaf de 14^e eeuw in cultuur is gebracht en dat dit, getuige de historische kaarten, heeft geduurd tot in de 20^e eeuw.

In de 18^e eeuw is het terrein grotendeels in gebruik als landbouwgebied (akkers), maar voor deze periode mag aangenomen worden dat de impact van de landbouwactiviteiten op de bodem en eventuele archeologische resten beperkt is geweest, aangezien de dikke plag verhinderde dat tijdens het ploegen de onderliggende afgedekte bodem werd geraakt. In de 19^e eeuw is het noordelijke deel van het plangebied al bebost en wordt maar een gedeelte voor landbouw gebruikt, en

¹⁸ Theuws & Van der Heiden 2011.

ook voor deze periode mag aangenomen worden dat de impact nog beperkt is gebleven. De impact van landbouw zal groter zijn geworden wanneer ook de landbouwmachines zwaarder worden, dit zal zo vanaf halverwege de vorige eeuw zijn. Tot het einde van de jaren '70 van de vorige eeuw is het zuidelijke deel onbebost maar vanaf dan groeit het plangebied dicht met hoge bomen en dichte begroeiing. Al met al kan geconcludeerd worden dat hoewel het terrein deels in gebruik is geweest voor landbouw, er hier weinig diepgaande verstoringen veroorzaakt zullen zijn en dat de bodem – afgezien van de wortelwerking van de bomen – weinig verstoord zijn, waardoor een eventuele archeologische site goed bewaard kan zijn.

Archeologische potentie

Er is ook naar voren gekomen dat het plangebied een zeer gunstige landschappelijke ligging heeft. Een hogere ligging vormt een criterium dat van belang is in de keuze voor de locatie voor nederzettingen of grafvelden (voorkeur voor de wat hogere plekken in het landschap). Voor de perioden jonger dan de steentijd kan dan ook gesproken worden van een middelhoge potentie voor het treffen van een site.

Op de bodemkaart wordt het noordelijke deel van het plangebied en een groot deel van de omgeving aangegeven als duinenlandschap. Duinen, ontstaan door het opstuiven van zand uit beekvalleien, werden tijdens de steentijd frequent bezocht.¹⁹ Om na te gaan of deze duinen (en het plangebied) in de buurt van uitgestoven beekvalleien liggen, is het DTM verder geraadpleegd. Hierop konden echter geen natuurlijke depressies herkend worden, maar dit sluit niet uit dat er geen sprake kan zijn van een ondergestoven natuurlijke depressie in de buurt van het plangebied. Het plangebied ligt op het hoogste deel van de zandrug waarop ook Mol gelegen is. Aan de zuidkant wordt deze rug begrensd door de Molse Nete. Aan de noordkant is er geen grotere rivier, maar doorkruisen wel enkele beken het landschap. Het plangebied aan de St.-Theresiastraat ligt op grote afstand van deze beken, waarvan de Millegemloop de meest nabije is. Toch loopt deze pas op ruim 600 m ten noordwesten van het plangebied. Zo blijken er dus geen voor de hand liggende waterbronnen hier in de buurt te liggen.

Vervolgens zijn de historische kaarten nagekeken of hierop mogelijk aanwijzingen zijn te vinden over de aanwezigheid van nattere depressies, die bijvoorbeeld aangegeven kunnen worden door een net wat andere vegetatie. Ook deze aanwijzingen konden niet herkend worden op de historische kaarten. Dit hoeft weliswaar niet te betekenen dat ze niet aanwezig kunnen zijn.

De nabijheid van een uitgestrekt duinenlandschap waarin mogelijk afgedekte depressies aanwezig kunnen zijn betekent een middelhoge potentie voor het treffen van steentijdsites, vooral in het noordelijke deel van het plangebied. Er kon op basis van de bureaustudie niet achterhaald worden hoe het landschap in het zuidelijke deel van het plangebied voorafgaand aan de 14^e eeuw (start van de ophoging van het maaiveld met plaggen) eruit heeft gezien, en of het duinenlandschap nog wat verder in zuidelijke richting door zou kunnen lopen. Aangezien dit niet beantwoord kan worden vanuit het bureauonderzoek, zal deze vraagstelling onderdeel uitmaken van

¹⁹ Informatie M. van Gils, infosessie steentijd door OE. Als illustratief voorbeeld kan hier De Liereman in Arendonk aangehaald worden.

het landschappelijk booronderzoek dat onderdeel uitmaakt van het vervolgonderzoek in uitgesteld traject. Als uit het vervolgonderzoek blijkt dat er onder het plaggendek een oud duinenlandschap aanwezig is, dan geldt ook hier een middelhoge potentie voor het treffen van steentijdsites. Indien dit niet aanwezig is, dan geldt voor het zuidelijke deel van het plangebied een lage potentie voor steentijdsites.

6.1.2 Impact van de geplande werken

Het plangebied zal verkaveld worden, waarbij 11 loten worden gecreëerd. Het achterste gedeelte wordt niet ontwikkeld en blijft vooralsnog bos. Ook een smalle strook langs de Boshoeck wordt uitgesloten. Hier is dus geen sprake van enige impact op de bodem en een eventuele archeologische site, en kan behoud *in situ* worden bewerkstelligd.

Het voorste gedeelte van het plangebied (straatkant) zal wel ontwikkeld gaan worden. Hier zullen de bomen verwijderd worden en zullen woningen, garages, bijgebouwen, opritten etc. gebouwd worden. Of er per lot ook nog andere bodemingrepen plaats zullen vinden, is niet bekend. Er zijn immers nog geen bouwplannen gemaakt voorafgaand aan het indienen van de verkavelingsvergunning. Echter, voor dit gedeelte kan gesproken van een mogelijke maximale verstoring van de bodem, en dus een zeer grote impact op een eventuele archeologische site (**onderzoeksvraag 4**).

6.1.3 Aanbeveling en kennisvermeerderingspotentieel

Aanbevelingen

Er is weinig bekend over het plangebied en ook in de onmiddellijke omgeving zijn weinig archeologische en cultuurhistorische waarden bekend. Dit betekent echter niet dat er zich geen archeologische site in het plangebied kan bevinden. De studie heeft uitgewezen dat er wel degelijk sprake is van een middelhoge potentie voor alle perioden.

Tegenover een beperkte kennis van het (plan)gebied staat het feit dat het plangebied onbebouwd is gebleven en dat het noordelijke gedeelte reeds eeuwen bos is en het zuidelijke gedeelte een plaggenbodem heeft. Dit impliceert dat het plangebied een nog (grotendeels) ongeschonden bodemopbouw heeft, wat op zijn beurt weer indicatief is voor goede bewaringscondities van eventuele archeologische resten.

Er wordt daarom ook geadviseerd bijkomend vooronderzoek uit te voeren om na te gaan in hoeverre er een archeologische site in het plangebied aanwezig is. Voor het onderzoek naar steentijdsites zal eerst een landschappelijk bodemonderzoek uitgevoerd moeten worden om na te gaan of het duinenlandschap inderdaad potentie biedt voor de aanwezigheid van een steentijdsite en of de afgedekte bodem onder de plag nog intact is en eveneens potentie biedt voor het treffen van steentijdsites. Afhankelijk van de resultaten van dit landschappelijk bodemonderzoek zal vervolgens een archeologisch verkennend booronderzoek uitgevoerd worden naar steentijd, wat eventueel gevolgd kan worden door een archeologisch waarderend booronderzoek en eventueel proefputten. Na deze onderzoeken dient nog een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om de potentie voor de jongere perioden te onderbouwen of af te zwakken.

Hoe dit vooronderzoek uitgevoerd dient te worden is beschreven in het programma van maatregelen.

Kennisvermeerderingspotentieel

Er is nog maar weinig bekend is over de (pre)historie van Mol. Als gekeken wordt naar de ruimere omgeving rond het plangebied, dan blijkt dat er hier en daar al wel enige vondsten en aanwijzingen voor bewoning en begraving zijn gevonden, en dit uit meerdere perioden. Dit betekent dat de lacune in onze kennis niet veroorzaakt wordt doordat er geen archeologische vindplaatsen zijn, maar eerder doordat er in de omgeving nog maar zeer weinig mogelijkheden zijn geweest voor archeologische waarnemingen/onderzoeken.

Vanuit dat oogpunt, gecombineerd met het gegeven dat de bodemopbouw in het plangebied onverstoorde blijkt te zijn, en bovendien rekening houdend met de grote impact van de geplande werken op deze onverstoorde bodem, kan bijkomend vooronderzoek informatie opleveren over de aan- of afwezigheid van een archeologische vindplaats op deze locatie, zowel uit de steentijd als uit de jongere archeologische perioden, en over de bewaringstoestand hiervan. Dit onderzoek levert met andere woorden een nuttige bijdrage aan de kennis over deze streek (kennisvermeerderingspotentieel).

Bovendien is gekeken naar de mogelijkheid voor toekomstig onderzoek indien er een archeologische site wordt aangetroffen. Het bos dat op het terrein staat, loopt door in noordwestelijke, westelijke en zuidoostelijke richting. Dit bos is grotendeels al te zien op de luchtfoto uit 1971, met name op de terreinen ten noordwesten en ten westen van het plangebied. Op de terreinen ten zuidwesten is sprake van landbouw maar omdat de bodemkaart ook hier aangeeft dat er hier plaggenbodems aanwezig zijn, kan hier op basis van een eerste scan van de gegevens en naar analogie met het plangebied ook uitgegaan worden van een nagenoeg ongestoorde bodemopbouw. Hoewel er momenteel nog geen geplande ontwikkelingen zijn voor deze terreinen, kan dit in de toekomst veranderen. In elk geval bieden zij voldoende mogelijkheden om een eventuele archeologische site die zich in deze richtingen uitstrekt, verder te onderzoeken.

6.2 Synthese voor niet-gespecialiseerd publiek

Archeologische vindplaatsen zijn in de directe omgeving nog niet bekend, waardoor voor de perioden ouder dan de 18^e eeuw geen informatie voorhanden is. Maar ook voor de periode vanaf de 18^e eeuw is er weinig bekend. Onderzoek naar de cartografische bronnen heeft uitgewezen dat dit gebied op het einde van de 18^e eeuw in een landschap lag waarin percelen die gebruikt werden voor landbouw afgewisseld werden met gebieden met een heidelandschap. Halverwege de 19^e eeuw is hier enige verandering in opgetreden, maar nog steeds zijn er verschillende terreinen die nog aangeduid zijn als heide (br op de Vandermaelenkaart); andere terreinen zijn in cultuur genomen en nog andere terreinen zijn bebost. Stilaan verdwijnt de heidevegetatie en maakt plaats voor nog meer bos, waartussen percelen in gebruik zijn voor bebouwing en landbouw. Wat het plangebied zelf betreft, is boven geschetste ontwikkeling herkenbaar. Doorheen de laatste eeuwen is het niet bebouwd. Vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw begint het noordelijke deel bebost te geraken, en tijdens de laatste decennia zet deze tendens zich verder door tot het volledige terrein bebost is.

Het ontbreken van aanwijzingen voor archeologische vindplaatsen in de buurt van dit plangebied wil niet onmiddellijk betekenen dat er zich geen vindplaatsen in de bodem bevinden. Eerder lijkt het te maken te hebben met een lacune die ontstaan is doordat er in deze omgeving nog geen archeologisch onderzoek heeft kunnen plaatsvinden. Toch kunnen op basis van het bureauonderzoek een aantal argumenten naar voren worden gebracht om aan te tonen dat het plangebied zeker archeologische potentie heeft. Deze argumenten baseren zich met name op de studie van de bodem- en geomorfologische kaarten.

Goede bewaringscondities

Vooreerst is uit de bodemkaart gebleken dat het plangebied voor driekwart gekenmerkt wordt door de aanwezigheid van een plaggendeek. Deze bodems ontstonden volgens de literatuur vanaf de 14^e eeuw door het stelselmatig ophogen van de bouwvoor om een betere vruchtbaarheid te bewerkstelligen.²⁰ Er kan dus vanuit worden gegaan dat dit gedeelte al vanaf de 14^e eeuw in cultuur is gebracht en dat dit, getuige de historische kaarten, heeft geduurd tot in de 20^e eeuw.

In de 18^e eeuw is het terrein grotendeels in gebruik als landbouwgebied (akkers), maar voor deze periode mag aangenomen worden dat de impact van de landbouwactiviteiten op de bodem en eventuele archeologische resten beperkt is geweest, aangezien de dikke plag verhinderde dat tijdens het ploegen de onderliggende afgedekte bodem werd geraakt. In de 19^e eeuw is het noordelijke deel van het plangebied al bebost en wordt maar een gedeelte voor landbouw gebruikt, en ook voor deze periode mag aangenomen worden dat de impact nog beperkt is gebleven. De impact van landbouw zal groter zijn geworden wanneer ook de landbouwmachines zwaarder worden, dit zal zo vanaf halverwege de vorige eeuw zijn. Tot het einde van de jaren '70 van de vorige eeuw is het zuidelijke deel onbebost maar vanaf dan groeit het plangebied dicht met hoge bomen en dichte begroeiing. Al met al kan geconcludeerd worden dat hoewel het terrein deels in gebruik is geweest voor landbouw, er hier weinig diepgaande verstoringen veroorzaakt zullen zijn en dat de bodem – afgezien van de wortelwerking van de bomen – weinig verstoord zijn, waardoor een eventuele archeologische site goed bewaard kan zijn.

Archeologische potentie

Er is ook naar voren gekomen dat het plangebied een zeer gunstige landschappelijke ligging heeft. Een hogere ligging vormt een criterium dat van belang is in de keuze voor de locatie voor nederzettingen of grafvelden (voorkeur voor de wat hogere plekken in het landschap). Voor de perioden jonger dan de steentijd kan wat betreft de hoge landschappelijke ligging gesproken worden over een middelhoge potentie voor het treffen van een site.

Op de bodemkaart wordt het noordelijke deel van het plangebied en een groot deel van de omgeving aangegeven als duinenlandschap. Duinen, ontstaan door het opstuiven van zand uit beekvalleien, werden tijdens de steentijd frequent bezocht.²¹

²⁰ Theuws & Van der Heiden 2011.

²¹ Informatie M. van Gils, infosessie steentijd door OE. Als illustratief voorbeeld kan hier De Liereman in Arendonk aangehaald worden.

Om na te gaan of deze duinen (en het plangebied) in de buurt van uitgestoven beekvalleien liggen, is het DTM verder geraadpleegd. Hierop konden echter geen natuurlijke depressies herkend worden. Het plangebied ligt op het hoogste deel van de zandrug waarop ook Mol gelegen is. Aan de zuidkant wordt deze rug begrensd door de Molse Nete. Aan de noordkant is er geen grotere rivier, maar doorkruisen wel enkele beken het landschap. Het plangebied aan de St.-Theresiastraat ligt op grote afstand van deze beken, waarvan de Millegemloop de meest nabije is. Toch loopt deze pas op ruim 600 m ten noordwesten van het plangebied. Zo blijken er dus geen voor de hand liggende waterbronnen hier in de buurt te liggen.

Vervolgens zijn de historische kaarten nagekeken of hierop mogelijk aanwijzingen zijn te vinden over de aanwezigheid van nattere depressies, die bijvoorbeeld aangegeven kunnen worden door een net wat andere vegetatie. Ook deze aanwijzingen konden niet herkend worden op de historische kaarten. Dit hoeft weliswaar niet te betekenen dat ze niet aanwezig kunnen zijn.

De nabijheid van een uitgestrekt duinenlandschap waarin mogelijk afgedekte depressies aanwezig kunnen zijn betekent een middelhoge potentie voor het treffen van steentijdsites, vooral in het noordelijke deel van het plangebied. Er kon op basis van de bureaustudie niet achterhaald worden hoe het landschap in het zuidelijke deel van het plangebied voorafgaand aan de 14^e eeuw (start van de ophoging van het maaiveld met plaggen) eruit heeft gezien, en of het duinenlandschap nog wat verder in zuidelijke richting door zou kunnen lopen. Aangezien dit niet beantwoord kan worden vanuit het bureauonderzoek, zal deze vraagstelling onderdeel uitmaken van het landschappelijk booronderzoek dat onderdeel uitmaakt van het vervolgonderzoek in uitgesteld traject. Als uit het vervolgonderzoek blijkt dat er onder het plaggendeek een oud duinenlandschap aanwezig is, dan geldt ook hier een middelhoge potentie voor het treffen van steentijdsites.

Er wordt daarom ook geadviseerd bijkomend vooronderzoek uit te voeren om na te gaan in hoeverre er een archeologische site in het plangebied aanwezig is. Voor het onderzoek naar steentijdsites zal eerst een landschappelijk bodemonderzoek uitgevoerd moeten worden om na te gaan of het duinenlandschap inderdaad potentie biedt voor de aanwezigheid van een steentijdsite en of de afgedekte bodem onder de plag nog intact is en eveneens potentie biedt voor het treffen van steentijdsites. Afhankelijk van de resultaten van dit landschappelijk bodemonderzoek zal vervolgens een archeologisch verkennend booronderzoek uitgevoerd worden naar steentijd, wat eventueel gevolgd kan worden door een archeologisch waarderend booronderzoek en eventueel proefputten. Na deze onderzoeken dient nog een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om de potentie voor de jongere perioden te onderbouwen of af te zwakken.

Literatuur

Geraadpleegde websites

<https://www.dov.vlaanderen.be/>
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>
<https://cai.onroerenderfgoed.be>
<http://www.geopunt.be/>

Geraadpleegde literatuur

Bauwens-Lesenne, M., 1956: Bibliografisch repertorium der oudheidkundige vondsten in de provincie Antwerpen (vanaf de vroegste tijd tot de Noormannen), *Oudheidkundige Repertoria, Reeks A: Bibliografische Repertoria VI*.

Bruggeman, J., W.Knaepen, J. Poblome & J. Verberckmoes, 2007: *De boerenkrijg: een archeologische kijk op de periode rond 1798*, Leuven.

Cuvelier, J., 1912: *Les dénombrements de foyers en Brabant (XIVe-XVIe siècle)*, Brussel, 10.

Kennes, H. & R. Steylaert, 2002: Inventaris van het cultuurbezit van België, Architectuur. Provincie Antwerpen, Arrondissement Turnhout, Kanton Mol, *Bouwen door de Eeuwen heen* 16n5.

Mols, B., 2008: *Van purperen hei tot atoomstad. De landschappelijke transformatie van de gemeente Mol, 1834-1964*, Masterscriptie Universiteit Gent.

Peeters, F., S. Sannen & M. Verbruggen, 1995: *Schansen in de voogdij van Mol-Balen-Dessel. Van Motte-toren tot bosschans*, 22.

Theuws, F. & M. van der Heiden (red.), 2011: *De archeologie van de Brabantse akkers. Toelichting aan de hand van het onderzoek van de Universiteit van Amsterdam in Veldhoven* (Themata 4), Eindhoven.

Van Ranst, E. & C. Sys, 2000: *Eenvoudige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20.000)*, Gent.

Lijst van figuren

projectcode	fig.nr.	type	onderwerp	schaal origineel	schaal afbeelding	aanmaakdatum origineel/afbeelding	aanmaakwijze
2017G295	1	kadasterkaart	aanduiding van plangebied op GRB	1:10.000	1:15.000	4-12-2017	digitaal
2017G295	2a	verkavelingsplan	verkavelingsplan	1:400	nvt	11-12-2017	digitaal
2017G295	2b	gewestplan	gewestplan	nvt	1:7.000	11-12-2017	digitaal
2017G295	3	historische kaart	uitsnede uit Fricxkaart (1744) met aanduiding plangebied	onbekend	1:25.000	1744	digitaal
2017G295	4	historische kaart	uitsnede uit Ferrariskaart (1771-1778) met aanduiding plangebied	onbekend	1:7.000	1771-1778	digitaal
2017G295	5	historische kaart	uitsnede uit Atlas der Buurtwegen (1841) met aanduiding plangebied	onbekend	1:7.000	1841	digitaal
2017G295	6	historische kaart	uitsnede uit Vandermaelenkaart (1845-1854) met aanduiding plangebied	onbekend	1:7.000	1845-1854	digitaal
2017G295	7	historische kaart	uitsnede uit topografische kaart	1:10.000	nvt	1956-1957	digitaal
2017G295	8	historische kaart	uitsnede uit topografische kaart	1:10.000	nvt	1971	digitaal
2017G295	9	historische kaart	uitsnede uit topografische kaart NGI	1:10.000	1:7.000	2012	digitaal
2017G295	10	orthofoto	luchtfoto's uit 1971 met aanduiding plangebied	nvt	1:7.000	1971	digitaal
2017G295	11	orthofoto	luchtfoto's uit 1979-1990 met aanduiding plangebied	nvt	1:5.000	1979-1990	digitaal
2017G295	12	orthofoto	luchtfoto's uit 2017 met aanduiding plangebied	nvt	1:5.000	2017	digitaal
2017G295	13	hoogteprofiel	doorsnede van het terrein van N naar Z, en van O naar W	onbekend	nvt	4-12-2017	digitaal
2017G295	14	hoogtekaart	hoogteligging van plangebied op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II	onbekend	1:25.000	4-12-2017	digitaal
2017G295	15	bodemkaart	uitsnede tertiair geologische kaart met aanduiding plangebied	onbekend	1:25.000	4-12-2017	digitaal
2017G295	16	bodemkaart	uitsnede quartair geologische kaart met aanduiding plangebied	onbekend	1:15.000	4-12-2017	digitaal
2017G295	17	bodemkaart	uitsnede bodemkaart met aanduiding plangebied	onbekend	1:10.000	4-12-2017	digitaal
2017G295	18	bodemkaart	uitsnede potentiële erosiekaart (2017) met aanduiding plangebied	onbekend	1:10.000	4-12-2017	digitaal
2017G295	19	archeologische kaart	CAI-locaties in de omgeving van het plangebied	onbekend	1:10.000	4-12-2017	digitaal
2017G295	20	analysekaart	CAI-locaties geplot op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II	onbekend	1:25.000	4-12-2017	digitaal